

UNIVERZITA PALACKÉHO OLMOUC

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

**VNITŘNÍ SOUBOJ. K POETICE ROMÁNU
VÁCLAVA ŘEZÁČE *SVĚDEK***

**(The Inner Duel. To the Poetics of the Novel *The
Whitniss* by Václav Řezáč)**

Bakalářská práce

Vypracovala: Gabriela Formánková

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů uvedených v bibliografii.

V Olomouci dne 2013

.....

Poděkování

Předně děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D. za jeho trpělivý přístup a cenné rady. Dále děkuji své rodině za velkou psychickou podporu při psaní.

OBSAH:

ÚVOD	5
1. Život a dílo Václava Řezáče	6
1.1. Osobnost	6
1.2. Tvorba.....	6
2. Syžet románu	9
3. Charakteristika hlavních postav	14
3.1. Emanuel Kvis	14
3.2. Rudolf Nolč	18
3.3. Kateřina Nolčová.....	20
3.4. Filip Dastych	22
3.5. Josef Dastych.....	24
3.6. Strážník Tlachač	26
3.7. Děkan Brůžek	28
3.8. Lída Dastychová.....	30
3.9. Podruh Nejtek.....	31
3.10. Božena Nejtková	33
4. Motivická struktura	35
4.1. Motiv času	35
4.2. Motiv zla.....	36
4.3. Motiv samoty, motiv prázdnoty	38
4.4. Motiv lásky	39
5. Způsob vyprávění	42
5.1. Promluva vypravěče	42
5.2. Promluvy postav	44
ZÁVĚR	46
Anotace	48
Resumé	49
Bibliografie	50

1. Úvod

Román *Svědék* patří k vrcholným dílům Václava Řezáče a k vrcholu české psychologické prózy vůbec. V rámci Řezáčovy tvorby je ovšem mírně upozaděn dříve vydaným a známějším *Černým světlem*.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat tento román i jeho tematické roviny. Zaměřuji se na charakteristiku a vývoj jednotlivých postav, motivickou strukturu a způsoby vyprávění v románu užitě. Poukážu rovněž na návaznost *Svědka* na *Černé světlo* a doložím, že se jedná o psychologický román.

V první kapitole je krátce zmíněn život autora, který se stal námětem pro některá z jeho děl a částečně i pro *Svědka*. Jsou zde také zmíněna některá jeho stěžejní díla a okrajově další žánry literatury, kterým se autor věnoval.

V první kapitole je krátce zmíněn život autora, který se stal námětem pro některá z jeho děl a částečně i pro *Svědka*. Jsou zde také zmíněna některá jeho stěžejní díla a okrajově další žánry literatury, kterým se autor věnoval.

Druhá kapitola reprodukuje děj románu. Jde hlavně o nastínění dějové linky a hlavních myšlenek románu. Také jsem se pokusila o zasazení románu do dobově-historického kontextu, který jeho vznik velmi ovlivnil.

Třetí kapitola je nejobsáhlejší a zaměřuje se na hlavní postavy románu. Na citacích se pokouším demonstrovat charakter postav. Nejvíce prostoru je potom věnováno popisu jejich nitra a případných povahových či psychických nedostatků jednotlivých postav. Zkoumala jsem, jak se jednotlivé postavy zachovávají v krajních situacích. Analyzuji, zda u postav dochází k nějakému vývoji, či nikoli. Tato část je tvořena deseti podkapitolami, neboť v románu vystupuje jedna ústřední postava a devět komplementárních, na které má protagonista větší či menší vliv.

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na hlavní motivy románu *Svědék*. Tato kapitola je rozdělena na čtyři oddíly, neboť v románu vnímám právě čtyři hlavní motivy, kterými je vytvářena celková atmosféra románu a které se podílejí na významové výstavbě románu.

V páté a poslední kapitole se věnuji způsobu vyprávění. Kapitola sestává ze dvou částí – promluvy vypravěče, kdy jsem se zaměřila na druh vypravěče, jazyk a různé užití funkce; v druhé části se věnuji promluvě postav, která je analyzována obdobně jako promluva vypravěče.

1. Život a dílo Václava Řezáce

1.1. Osobnost

Václav Řezáč, původním jménem Václav Voňavka, se narodil 5. května 1901 v Praze. Dětství prožil v chudinské ulici v Praze Na Františku, v roce 1912 se rodina přestěhovala na Nové Město. Otec původně pracoval v továrně na malovaný porcelán, později jako kočí avšak zemřel, když byly Řezáčovi dva roky. Matka, která pocházela v jihočeské vesnice, pracovala nejdříve jako prادلena, později jako domovnice. Řezáčův otčím, se kterým neměl Václav příliš dobrý vztah, pracoval jako strojní zámečnick a za 1. Světové války byl na frontě.

Za války žil Řezáč s matkou ve velmi nuzných podmínkách, tedy pouze z jejího platu pradelny a domovnice. Václav Řezáč absolvoval reálku v Ječné ulici v letech 1912 – 1919, kdy složil maturitní zkoušku. Na reálce byl jedním z jeho učitelů i významný germanista A. Beer. Poté si ještě dostudoval absolventský kurz při odchodní akademii. Po dokončení studií nastoupil jako úředník ve Státním statistickém úřadu, kde pracoval následujících dvacet let.

V roce 1932 se oženil s Emou Řezáčovou, od níž přijal příjmení Řezáč, nejprve jako umělecké, později je oba manželé přejali jako občanské. Již v roce 1924 s jím narodil syn Ivan, v roce 1935 potom syn Tomáš, který se také dal na prozaickou kariéru. Tyto skutečnosti vedly k brzkému osamostatnění Řezáce. Aby udržel úroveň rodiny musel úporně pracovat a proto vedle jeho práce úřední nastoupila také práce literární. Původně psal pouze divadelní a literární kritiku, později začal psát také povídky a romány.

V roce 1940 Řezáč definitivně opustil Statistický úřad a stal redaktorem Lidových novin. O pět let později, tedy v roce 1945 odešel do redakce deníku Práce. V letech 1947 – 1948 potom řídil dramaturgickou skupinu na Barrandově. Nakonec se usídlil v nakladatelství Československý spisovatel, kde zastával funkci ředitele a to od roku 1945 až do své smrti v roce 1956.

1.2. Tvorba

Václav Řezáč zprvu psal pod pseudonymem R. Nový a nebo užíval šifer V. Ř. nebo vř. Pod svým skutečným jménem debutoval již v roce 1922 básněmi otištěnými v časopise *Lumír*, beletristicky debutoval potom v roce 1928 prózou *Knír*,

kteřá vyšla ve *Světozoru*. Poté nastala pomlka, během které Řezáč publikoval různé své divadelní kritiky, fejetony a menší povídky. Mezi jeho první větší díla by se daly zařadit jeho detektivní příběhy pro mládež *Kluci, hurá za ním* (1933) a o rok později *Poplach v Kovářské uličce*, které byly oba inspirovány jeho zážitky z dětství v chudinských čtvrtích.

V roce 1935 oficiálně vydal, pod jménem Václav Řezáč, svůj román *Větrná setba*. Jak napsal ve své monografii o Řezáčovi František Götz, Řezáč se „objevuje na veřejnosti jako podivuhodně vyzrálá básnická osobnost, která vzbudila všeobecné překvapení thematickou originalitou, pronikavostí ideovou a výrazovou silou básnického slova.“¹ V roce 1938 následuje druhý z jeho románů *Slepá ulička*, ve kterém Řezáč nastínil typ společenského románu, kde se uplatňuje princip paralelních příběhů o postavách z různých sociálních prostředí.

K vrcholu Řezáčovi tvorby však bezpochyby patří trojice psychologických románů: *Černé světlo* (1940), *Svěddek* (1942) a *Rozhraní* (1944). Všechny tři tyto romány pracují s vnitřním soubojem postav, jež je typický pro psychologický román. Ve všech románech také vystupují postavy, které mají nějaké psychické potíže, ať už se jedná o zkažený, nahnílý charakter v důsledku traumatu z dětství v *Černém světě*, zkoumání zla podněcovaného démonem v obyčejných lidech ve *Svědkovi* nebo o jistý druh schizofrenie v *Rozhraní*.

Po roce 1948 byl Řezáč, stejně jako mnozí jiní autoři, nucen změnit směr své tvorby a začal psát socialisticky realistické prózy, mezi jeho nejznámější díla z té doby patří román *Nástup*, který vyšel v roce 1951 a román *Bitva* z roku 1954, těmito dvěma romány z plánované, avšak nedokončené, trilogie dal základ budovatelskému románu.

Řezáč působil i jako scénárista a několik jeho románů bylo zfilmováno. Mezi jeho nejznámější scénáristická díla patří „Rukavička“ (1941, režie J.A.Holman), „Rozina sebranec“ (1944-45, režie Otakar Vávra) a například „Až se vrátíš“ (1947, knižní předlohu napsala Ema Řezáčová, scénář Václav Řezáč, režie Václav Krška).

Filmové adaptace se dočkaly některé Řezáčovi romány, mezi jinými *Nástup* (1952), *Bitva* (pod názvem „Kronika žhavého léta 1-2“, 1973), *Černé světlo*, na jehož motivy byl v roce 1980 film s názvem „Rytmus 1934“, některé Řezáčovi romány se

---

¹ Götz, František. *Václav Řezáč*. Československý spisovatel, Praha: 1957, s. 5.

dočkaly adaptace pro televizi: „Černé světlo“ (1980), „Větrná setba“ (1983) a „Spříznění dobou“ (1986) na motivy *Slepé uličky*. Řezáčova raná tvorba, především jeho detektivní povídky, se dočkala také divadelního zpracování.

2. Syžet románu

Román *Svědék* vyšel poprvé v roce 1942 a spolu s předchozím *Černým světlem* (1940) a následujícím *Rozhráním* (1944) je považován za vrchol Řezáčova prozaického díla.

Román dovršuje Řezáčovu reakci na narůstající moc fašismu a jeho drastické praktiky, neboť vznikl v době, kdy Adolf Hitler stanul na vrcholu své moci. Řezáčovou první reakcí na tuto dobu byl částečně již román *Černé světlo*, avšak teprve ve *Svědčkovi* je autorova myšlenka zcela rozvinuta a tedy v některých motivech na předchozí román navazuje. Jen například koncepce zla a parazitismu na druhých je ve *Svědčkovi* více rozpracována a dle autora dovedena k dokonalosti.

V tomto psychologickém románu autor pojí objekty, postavy, události a myšlenky fikčního světa a substanci iracionální, kterou částečně nechal ožít v postavě Emanuela Kvis.

Román se odehrává ve zdánlivě idylickém městečku jménem Bytěň. Na povrchu město vypadá jako skvělé místo pro život se vzornými obyvateli, kteří se navzájem dobře znají a pomáhají si, ale když se člověk dostane pod povrch všedních událostí, začnou na obyvatele Bytneň vyplouvat jejich temná a pečlivě ukryvaná tajemství. Bez poskvrny není strážník Tlachač, starosta Rudolf Nolč, dokonce ani soudce Filip Dastych. Každá z devíti kapitol románu nastiňuje problémy, touhy nebo spory různých postav a působení Emanuela Kvis na ně.

Do příběhu je čtenář uveden kapitolou, která nese název „Měsíčná noc“, a jak již název napovídá, odehrává se za červnové úplňkové noci, kdy do vesnice přijede její nový obyvatel Emanuel Kvis. Pro všechny místní je to trochu podivná, možná snová noc, jakkoliv to nejprve vypadá, že bude stejná jako všechny ostatní. Stereotypní atmosféru nastiňuje autor pravidelnou obchůzkou strážníka Tlachače. Ozvláštnění přichází v podobě chlapeckého nápadu šlápnout vlastnímu stínu na hlavu. Od tohoto momentu je zřejmé, že tato noční obchůzka bude pro Tlachače něčím odlišná od všech předchozích. Setkáváme se také se starostou Bytneň Rudolfem Nolčem a jeho ženou, která od porodu syna, který se narodil mrtvý, trpí zvláštní formou náměsíčnosti, kdy k ní její mrtvý syn přichází a roste, jak ona sama tvrdí, „přímo v ní“. Tlachače spolu s děkanem Brůzkem zastihne té noci také zvláštní úkaz, kdy měsíc v úplňku vrhne stín kostela na dveře domku nedávno zemřelé Libuše Bílé.

A to ještě ani jeden z nich netuší, že domek již brzy nebude prázdný, neboť právě do něj míří Kvis.

Druhá kapitola nese název „Bratři“ a vypráví dlouholetý spor nevlastních bratrů Filipa a Josefa Dastychových. Filip Dastych je soudce a Josef statkář, který si však se svým statkem příliš neví rady a majetek se mu hroutí přímo pod rukama. Klíčovou událostí je také setkání Emanuela Kvis se soudcem Dastychem. Emanuel přišel v úřední věci, podle závěti nebožky Libuše Bílé mu má připadnout všechn její majetek. Soudce Dastych i jeho nevlastní bratr se svým způsobem zanedlouho stanou oběťmi Kvisovy nenasytné prázdnoty.

Třetí kapitola nazvaná „Zahradní slavnost“ se odehrává v půli srpna. Emanuel Kvis je tehdy již hodnou chvílí občanem Bytně, největší vzrušení kolem jeho osoby již pominulo, ale stále některým spoluobčanům nedá spát pro svou neproniknutelnost. Zahradní slavnost už několik let pořádají manželé Nolčovi, možná jen proto, že mají spoustu peněz a nevědí co s nimi; možná, aby své bohatství dali na odiv a možná také z jiného důvodu. Na slavnosti jsme svědky prvního milostného vzplanutí mezi Lídou Dastychovou, dcerou statkáře Josefa Dastycha, a Jeníkem Harazimem, synem majitele obchodu s látkami a oblečením. Jeník v této chvíli neobstojí, jelikož není schopen se postavit své despoticke matce. Další důležitou událostí zahradní slavnosti je fakt, že statkář Josef Dastych podlehne Kvisovu našeptávání a začne pít a hrát v karty.

Čtvrtá kapitola „Starostovo odpoledne“ popisuje jedno srpnové odpoledne starosty Rudolfa Nolče. V této kapitole se plně projeví temná stránka jeho osobnosti, kterou před ostatními pečlivě skrývá. Paní starostová jede nakupovat, zatímco její manžel zůstává doma, protože nemá nákupy rád. Dopoledne stráví na radnici a po obědě si vyjde na procházku. Zamíří do lesíků, předpokládá, že tam v tuto dobu bude sám. Nejdříve se vnitřně usmívá sám se sebou a pochopí, že jeho život má i po smrti dítěte smysl. Potom se mu ale do cesty připlete spící tulák. Všechno, co v sobě celou dobu Rudolf Nolč dusil, se najednou zvedne a zhmotní v jedinou myšlenku – zabít tuto lidskou trosku. Shodou okolností se tomu nestane, jelikož se spáč na poslední chvíli probudí. Starosta si myslí, že ho při jeho činu nikdo neviděl ale opak je pravdou – celou dobu jej z tajného úkrytu pozoruje Emanuel Kvis. Ten nakonec utíká, naprosto zdrcen a vyděšen tím, co právě viděl a prožil. Narazí na něj až k večeru paní Kateřina Nolčová, když se vrací z nákupů ve městě a pozve jej na návštěvu. Starosta se ještě mezitím sejde s děkanem Brůžkem. Avšak nevyhledá jej

jako zpovědníka, ale jako přítele. Děkan mu poskytne jisté rozehřešení jeho situace. Večer u Nolčových Kvis vypráví Kateřině, co odpoledne prožil a co ho tak rozrušilo.

Pátá kapitola „Nepřekročitelná hranice“ nastiňuje vyhocení několika událostí. První se odehrává v místním chudobinci, kde žije Nejtek se svou ženou a nevlastní dcerou Božkou. Nejtek by totiž rád svedl svoji nevlastní dceru. Nejtková je totiž příliš zkoušená životem a udřená, po její bývalé kráse není ani stopy. A to, jak se k ní Nejtek choval, než zakročil děkan Brůžek, také nebylo zrovna šlechetné. Emanuel Kvis se v této kapitole snaží proniknout k tajemství paní Kateřiny Nolčové, což se mu prozatím nepodaří. Paní Kateřina za ním chodí každý den od té doby, co jej našla u cesty a jí i starostovi vyprávěl podivnou příhodu o muži, který chtěl zabít tuláka. Kvis je tak odhodlaný odhalit tajemství paní Kateřiny, že jí otevře své nitro a ukáže jí, jaký ve skutečnosti je. Paní Kateřina se zhrozí a nejspíš se jej začne bát, odvede proto řeč jiným směrem a již ke Kvisovi na návštěvu až do jeho smrti nepřijde. Poslední důležitou událostí této kapitoly je návštěva slečny Eleonory Dastychové u jejího bratra-soudce Filipa Dastycha. Důvode jsou problémy jejich nevlastního bratra Pepka, který se patrně pomátl a postupně v kartách prohrává celý statek. Co neprohraje, to propije nebo použije jako záruku pro půjčku. Filip odmítne sestře pomoci, protože by to podle jeho názoru nebylo spravedlivé.

Šestá kapitola „Všechny cesty vedou na náměstí“ se odehrává v září. Nastupující podzim se odráží v Kvisovi jako v zrcadle, nenachází klid. A tak neustále bloudí po byteňském náměstí a vždy dojde ke kašně, která je v jeho středu. Nedokáže pochopit, proč přišel o paní Kateřinu a téměř nic se mu nedaří. Žádný z jeho objektů neprojevuje dostatečný zájem a ochotu dát věci do pohybu, až na bratry Dastychovy. Nakonec to pro něj ale vypadá příhodně, najde totiž slabinu strážníka Tlachače a začne kout nové plány. Kvis je konfrontován s děkanem Brůžkem, kterému se příliš nelíbí Kvisovy návštěvy kostela. Pouze stojí a dívá se, nikdy nevejde až přímo dovnitř, nikdy se nepokřičuje. Dojde ke krátké roztržce, která vyústí Kvisovým nařčením, že ho děkan chtěl uhodit. Lída Dastychová navštíví paní Kateřinu, aby u ní vyhledala pomoc. Lída by se ráda stala herečkou, ale neví, jestli bude schopna opustit Byteň a vše, co s ní souvisí, aby si mohla svůj sen splnit. Další důležitou událostí je fakt, že Božka Nejtková se zamilovala do Kvis. Je to dívka, která zoufale hledá ochranu a útočiště a Kvis jí jednoduše bylo líto, zdá se jí být velmi osamělý, a proto si pravděpodobně myslí, že by mohli jeden druhému vyplnit místo v srdci. Kvisovi se také vyplatí jeho obcházení přes náměstí a ke kašně – konečně potkává

starostu a vyptává se ho na paní Kateřinu, která za ním přestala chodit a při jeho návštěvách byla vždy zapřena. V Bytni se začalo proslýchat, že je nemocná. Starosta jej odbude, nemá náladu se vybavovat s ním ani s kýmkoliv jiným.

V sedmé kapitole, která je nazvána „Zvon spravedlivého“, se městská rada Bytně usnese, že přijme dar neznámého rodáka, který nyní žije ve Stockholmu, a nechá za něj opravit místní chudobinec. Místní se rozhodnou, že na jeho počest uspořádají akademii. Tímto „neznámým rodákem“ však není nikdo jiný než Rudolf Nolč, který se tímto svérázným způsobem baví. Program akademie je brzy dohodnut a začne zkoušení jednotlivých čísel. Tento čas naplno využijí Jeník Harazim a Lída Dastychová. Nakonec dojde k tělesnému sblížení, jež Lída považuje za zasnuby, ovšem tuší, že svatba nikdy nenastane i protože se Jeník nedokáže prosadit proti mínění své matky. Dojde také k vyvrcholení Tlachačova pokušení, jímž jsou tlusté, zastaralé zámky, uzavírající Harazimův krám. Na jedné ze svých pochůzek zámky otevře, aby dal podle svého názoru starému Harazimovi lekci. Když se na místo vrátí o několik hodin později, zjistí, že dopomohl zloději vloupat se dovnitř. Výtržníka sice chytí a zneškodní, ale sám je raněn, a tím pádem potrestán. Kvis ale ani v tento moment nemá dost, a tak pokouší Nejtku, aby se nějakým způsobem měl k činu. Dojde také k vyhrocení vztahu bratrů Dastychových, Pepek se nadobro pomátne a chce Filipa zastřelit, naneštěstí přitom spadne z koně a poraní se, Filip si uvědomí, že jeho chování nebylo správné, ba ani spravedlivé a chce je odčinit tím, že se bratrovi snaží pomoci.

Osmá kapitola „Hořící strom“ pokračuje vývojem událostí následujícím po řádění Pepka Dastycha. Nikdo to nechce vyslovit, ale čím dál tím víc očí se obrací k Emanuelu Kvisovi, kterého s Pepkem všichni viděli nesčetněkrát mluvit. Nikdo nedokáže pochopit, proč podvědomě cítí, že právě stařík je vinen tím, co se přihodilo. Důležitou událostí je také zranění nebo nemoc Nejtkové, kterou místní doktor odvezl do chudějovické nemocnice, a Božka je tudíž ponechána napospas Nejtkovi. Nejtek si to uvědomuje, sedí před chudobincem a rozmýšlí, co bude dál. Setkává se s děkanem, kterého z celé duše nenávidí, a uteče. Odpoledne se v důsledku velkého dusna strhne bouřka. Název kapitoly je odvozen od jedné scény, v níž Nejtek stojí před starou hrušní, do které uhodí blesk a strom okamžitě vzplane. Jeho hořící větve připomínají Nejtkovi rozpažené ruce dívky či milenky.

Devátá, poslední kapitola s titulem „Druhá měsíčná noc“ se odehrává v noci po bouřce. Strážník Tlachač je ve službě poprvé od příhody s otevřenými zámky,

přiznal se totiž starostovi a děkanovi, ale ani jeden z nich mu to nevytýká. Strážníkovu svědomí je však nahlodáno a on stále pochybuje o tom, zda ještě smí vykonávat službu. Paní Kateřina překročí hranici uvnitř sebe sama a dá ožít mrtvému chlapci, čeká totiž, jak později vyjde najevo, potomka. Nejtek přemůže své touhy a donutí Božku odejít z domu. Ta na ulici potká děkana a společně zaslechnou křik z Kvisova domku. Přispěchají mu na pomoc, ale je již pozdě. Kvis umírá Božce v náručí a jediný cit, který si ze svého života odnáší je její láska. Druhý den se v Bytni nemluví snad o ničem jiném. Možná jen ještě o tom, že Lída Dastychová odjela půlnočním vlakem z města.

„Byteň je čistá a svítí v chladném podzimním slunci jako loď, která vyplula z bouře. Pokoj se vrátil do jejích zdí.

Jen mlýny ženských jazyků melou zrno dějů velkých i malých a mošnovská kašna uprostřed náměstí spřádá svou trojpramennou píseň o čase, který i nejtišší místa na světě nese dál a dál, vstříc novým dnům a novým událostem.“²

---

² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 291.

3. Charakteristika hlavních postav

3.1. Emanuel Kvis

Román *Svědék* nemá jen jednoho hlavního hrdinu v klasickém slova smyslu. Ústřední postavou celého románu je bezesporu Emanuel Kvis, ale jeho postava je doplněna o několik dalších postav, které by také mohly vyžadovat tento statut a které jsou v románu neméně důležité. A jako každý román, tak i *Svědék* má několik postav epizodních, které nejsou pro děj stěžejní.

Jak jsem již zmínila, Emanuel Kvis je centrální postavou celého románu. Ale co o něm vlastně ví čtenář a co o něm vědí obyvatelé Bytně? O Kvisovi vypovídá už jeho jméno, jak naznačila Dobrava Moldanová v *Českých příbězích* „kvis – quis? – kdo? někdo“³ Kvis je totiž ve své podstatě nikdo a zároveň všichni dohromady.

Co se týče Kvisova fyzického vzhledu, je to stařík, avšak bez jediné vrásky v obličejí, tudíž je pro všechny obyvatele mužem neurčitěho věku. Jeho zevnějšek je vždy dokonale upravený a neustále chodí ve stejném oblečení, právě to si pamatovali všichni obyvatelé Bytně.

„[...] uviděl před sebou muže oblečeného v šedivé kalhoty velmi světlého zbarvení a obutého v černé lakové polobotky. I jeho vesta byla světlá, pískové barvy, ale hluboce vystřižená a dvouřadová. Černý kabát [...] byl šit na tři knoflíky, velmi od sebe vzdálené. Zdá se být zbytečný tak podrobný popis oblečení Emanuela Kvis, protože všichni Byteňští jej mají v příliš dobré paměti [...]. Stačí o to zavadit slovem a budou vám do omrzení vyprávět o jeho bílé měkké košili s našitým límcem, jež vypadala zároveň starosvětsky i výstředně elegantně, o červeném motýlku, jehož konce byly delší, ale přece ne vlající, o haveloku, bez něhož nikdy nevycházel, [...] o měkkém šedém klobouku, promáčknutém do lodičky, s černou stuhou i lemoučkou a okraji spíše užšími a silně zdviženými. Nezapomenou se ovšem zmínit ani o jeho lesklé černé hůlce se stříbrným kováním, kterou nikdy neodkládal, ale nejvíce vám toho napovídají o jeho tříknoflíkovém saku, jež nosil někdy rozepjaté a jindy zapjaté tak, že mu sotva límec vykukoval, a v němž vypadal střídavě jako čilý přívětivý

---

³ Moldanová, Dobrava. *České příběhy*. Ústí nad Labem: UJEP, 2007, s. 229.

stařík, všem nějak povědomý a známý, nebo jako štíhlý, nepřístupný cizinec, jehož věku ani myšlenek se nedohádáš.“⁴

Kvis tedy pro většinu obyvatel Bytně představoval „nepřístupného cizince“. Téměř vždy, když se ocitl na veřejnosti, byla jeho tvář hladká, bez jediné vrásky a na tvářích měl dokonce vždy falešné růžičky, které mu tam naskočily silou jeho vlastní vůle.

Podle mého názoru Kvisem nejlépe vystihuje slovo prázdnota. Je to člověk prázdný, prostý jakýchkoli citů. Nebo možná lépe řečeno neschopný citů. Kvis je schopen cítit pouze skrze někoho jiného. Neustále v něm bují zvědavost. Je svým způsobem loutkařem, hraje si s ostatními jako s marionetami, touží vést každý jejich pohyb, každou jejich myšlenku, aby se alespoň na chvíli mohl živit jejich vlastními city. Zvláštní je, že ve všech probouzí výhradně temné myšlenky a temné city. S výjimkou Božky Nejtkové, díky níž poprvé poznal nejsilnější cit na světě.

Reálně je toto Kvisovo chování nevysvětlitelné, nastupují zde zákony iracionálna, případně nadpřirozena. Kvisova mysl slídí v myslích jeho obětí, dalo by se snad říci, že jde o jistý druh telepatie.

Nejvýraznějším rysem Kvisova zevnějšku jsou jeho oči. Temné, hluboké, pohlcující a plné prázdnoty: „[...] fretky Kvisových očí zpola obluzené ještě mlhami, jimiž se před chvílí ploužily, natkly už zatím novou stopu a pustily se po ní.“⁵ Nebo: „[...] čenichají jako psí čumáky, uchvácené pachem čerstvé stopy, jak ho k čemu nutí.“⁶ Je tedy více než jasné, že Kvis používá hlavně svého zraku, aby pronikl do druhých, obnažil si jejich nitro a prozkoumal každou jeho nit a poté, co vše dobře zvážil, vydá opět svým pohledem pokyn, nebo možná lépe řečeno popud, aby daný člověk učinil to či ono.

Kvis je člověk, který ve své podstatě nežije, což sám dobře ví. Paní Kateřina, které jediné odhalil své tajemství, mu jednou řekne: „Každý z nás si nese v sobě něco, z čeho žije, nebo čím dokonce umírá.“⁷ Ale Kvis žádný cit nezná, a proto nemá z čeho žít, nemá čím živit své vlastní nitro. Postupně paní Kateřině vysvětlí, že se tak snad už narodil. Prvotním lidským citem by měla být láska k rodičům, kterou ovšem

---

⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 38-39.

⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 233.

⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 257.

⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 154.

Kvis nikdy nepocítil. Byl vychován bez jediné kapky citu, ani mezi jeho rodiči nepanoval ideální partnerský vztah. Smrt rodičů jej kvůli jeho citové prázdnotě ani nezasáhla. Na jeho matce mu dokonce vadilo, že na rozdíl od něj, který byl zvědavý na to, co se děje v druhých, ona byla ke všemu naprosto netečná. Pouze v případě, kdy chtěl odejít z domu, dokázala se vzepnout k nějakému činu. Absence jakéhokoli citu je si Kvis dobře vědom: „Neznal jsem ani lásku ani nenávisť, soucit ani odpor, krutost ani něhu.“⁸ Tudíž ani nikdy nepocítil lásku k jediné ženě, která by o něj stála, výjimkou není ani Libuše Bílá, která mu odkázala domek v Bytni. Spíše se bavil sporem, který vznikl mezi Libuší a jeho matkou, ale ani jedna z nich neprojevila dostatečný zápal pro věc. Proto Kvis přestal tento vztah bavit, neboť on chtěl víc, chtěl cizí city, prožívat to, co on sám nikdy nepoznal, skrze někoho jiného.

Na druhou stranu Kvis není žádný šarlatán, neumí číst myšlenky. Dokáže se pouze vcítit do člověka a prožívat spolu s ním jeho city. „Vaše myšlenky mi unikají, ale vím, že se teď ve vás mísí zvědavost s odporem ke mně, a mohu to žít a cítit s vámi.“⁹

Každá z hlavních postav má nějaké své tajemství, o kterém by se ostatní neměli dozvědět. I Kvis je má. Jeho tajemstvím, ke kterému pronikne pouze paní Kateřina, jíž jej Kvis svěřil sám, a Lída Dastychová, je formulováno následovně:

„ – Hrát sebe například, řekne zvolna a pokračuje ještě pomaleji. To je ta nejtěžší věc. Zahrát upřímně sebe. Jak byste to dokázal? Dovedu si vás představit, jak byste zahrál třeba mého strýce nebo pana starostu. Ale sebe? To byste byl v koncích, protože byste neměl co hrát.“¹⁰ Tím je znovu konstatována jeho citová prázdnota a telepatická schopnost dostat se do nitra druhých a prožívat s nimi jejich city.

Dalším tajemstvím je jeho Kvisův s Libuší Bílou. Nikdy ji nemiloval, avšak ona milovala jeho, a když se přestěhuje do Bytně, sám cítí, že po její smrti jsou si blíží, než si kdy byli, když ještě žila. Byli si s Libuší dost podobní a rozdílní zároveň. Oba byli opuštění, Kvis alespoň svým způsobem. Libuše byla hodná, ale lidé jí nedůvěřovali a báli se jí, proto byla sama. Kvis je samotný ve svém nitru, ale jinak je lidmi obklopen. Dle mého názoru byla Libuše podobně citově prázdná jako Kvis, ale

---

⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 155.

⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 157.

¹⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 254.

snad ne v takové míře, ona jej alespoň byla schopna mít ráda nebo milovat, avšak ani její láska nemohla zaplnit díry v Kvisově srdci a duši.

Kvis se v průběhu románu začíná chovat jako člověk trpící schizofrenií, často, když je sám, Libuši oslovuje a mluví s ní: „Libuše, slyšíš? Blíží se. Tiše, život k nám přichází.“¹¹ V závěru je to právě Libuše, která podle Kvisových slov odchází, ale jeho si bere s sebou, ač se tomu Kvis bránil. Kvis sice už ví, že je ztracen, že pro něj život ve formě, v jaké ho znají všichni ostatní, fungovat nikdy nebude. Pro Kvis se zůstane už pouze prázdnota, protože ve své nenasytnosti po cizích citech od sebe všechny odehnal.

Jak jsem již nastínila výše, v Kvisově životě byly pouze dvě ženy – Libuše Bílá a Božka Nejtková. „Dvě jablka leží na malém stolku u okna: veliká, zlatožlutá, červeně žíhaná parména a našedlé, hranaté jablko kdoulové. [...] avšak ubohá parména, její čistá svěží vůně je pohlcována těžkou vůní kdoulí, jíž je pokoj přeplněn. Nač ta dvě jablka? Kdo ví. Snad jsou v Kvisovi jakýmsi podobenstvím, snad mu představují dva ženské světy, mezi nimiž bloudí.“¹²

Božka je, stejně jako Kvis, opuštěná a hledá někoho, kdo by jí mohl být blízký. Kvis je zpočátku otřesen tím, co k němu Božka cítí, protože ve všech zatím probouzel jen temné myšlenky, temné pohnutky. Ale s Božkou jde o jiný vztah, láska představuje přeci jiný cit než nenávisť mezi bratry, či touha někoho zabít, nebo snad vašeň opilce hrajícího karty. Láska je cit, který Kvis nikdy nepoznal a nejdříve nevěděl, jestli jeho nitru bude lahodit jako všechny ostatní city, které spolykal. Nejdříve se obává, že opět bude jen zrcadlit její cit a skrze Božku bude milovat sám sebe, pak si však uvědomí, že Božka do něj silou svého mládí pomalu vlévá život. A na to není připraven. Proto ji vydá na milost a nemilost jejímu otčímovi, o kterém ví, že po ní touží. Když potom Kvis umírá Božce v náručí, přeje si život, který však nikdy neměl, neboť se příliš soustředil na životy ostatních, které chtěl vlastnit.

Nakonec tedy umírá, avšak nikoli v takové prázdnotě, v jaké žil po celý život. Celý život se živil city druhých, ale když umíral možná si s sebou odnášel jediný svůj vlastní cit, který mu vnukla právě Božka.

---

¹¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 236.

¹² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 273.

3.2. Rudolf Nolč

Pan Rudolf Nolč je starostou Bytně. Starosta je vyššího věku a silné postavy: „[...] takový chlap jako hora, pařezy by mohl kolit co musí mít síly.“¹³ Na první pohled je to vzorný, spořádaný muž a také milující manžel. Vlídny ke všem ostatním, s každým se rád zastaví na slovíčko. „Starosta chodí mezi hosty, pro každého má slovo a úsměv, nikdo neujde jeho pozornosti. [...] Zažertuje a jde dál, všichni v zahradě očekávají, že se u nich zastaví a pohovoří s nimi.“¹⁴ Ale je tomu skutečně tak? Je Rudolf Nolč opravdu takovým člověkem, za jakého jej považují všichni obyvatelé Bytně? „[...] Rudolf Nolč, bohatec, pohrdající svým bohatstvím a kdovíčím ještě, poslední svého rodu, vlídny a nepřístupný, spolehlivý a ochotný, a přece jako vědoucí, že všechny naše skutky jsou pro posměch někomu, kdo jim jen přihlíží.“¹⁵

Starosta je ve svém nitru prázdný. „[...] prázdnota se v něm rozvírá pod vším co dělá. Ani jeho láska k paní Kateřině ji nedovede zaplnit.“¹⁶ Asi nejvíce mu to dochází, když sleduje hosty, kteří se u něj sešli na každoroční zahradní slavnosti: „[...] chtěl by jen poznat, jaké to je, když člověk miluje život a vzdává se mu, když mu život má co povědět a čím ho udivit. Chodí mezi svými hosty a myslí si: Ti všichni si žijí a neptají se proč, a bojí se jen, aby tu vydrželi dost dlouho.“¹⁷ Proto starosta lidi nenávidí, protože on nedokáže už svůj život žít naplno.

Děkan Brůžek dokonce podezírá starostu: „– Z hříchu cizoty, řekne vážně děkan. Jsme vám všichni strašlivě cizí a lhostejní. Nejen my zde, ale lidí vůbec. A protože jste moudrý muž, cítíte, jak je to nepřirozené, a chcete přesvědčit sebe i nás, že to není pravda pokoušíte se o to každodenní laskavostí a ochotou a jednou velikou slavností do roka.“¹⁸

Starosta tedy neustále přemítá a rozmyšlí o smyslu života svého i jiných lidí, kterým tolik závidí, protože ani za všechno svoje bohatství by si nemohl koupit život lidí v jeho okolí. Zdá se, že Rudolf Nolč tolik závidí lidem, že mají pro co žít, že by

---

¹³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 8.

¹⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 76.

¹⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 9.

¹⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 77.

¹⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 76.

¹⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 79.

byl ochoten je proto i zabít. Jen kvůli tomu, že on svůj smysl života ztratil ve chvíli, kdy se mu narodil zdravý syn, naneštěstí uškrcený pupeční šňůrou, a pravděpodobně už ho nikdy nenajde. Všechna tato nenávist a závist vyvrcholí, když starosta zůstane doma sám a vyjde si na vycházku.

Nejprve to vypadá, že se usmíří s celým světem a opět svůj smysl života najde. „Už dávno nepocítil tolik radosti ze svého zdraví a síly, takové, bojí se to říci, spokojenosti nad tím, že prostě je a ničeho víc se mu nechce. Lépe nevzpomínat, jak dávno, protože tím by se asi kouzlo rozbilo. Nakonec má život přece jen nějaký smysl, dovede-li nás pro nic a z ničeho prostoupiti takovou nenadálou radostí nad sebou. [...] Snad je pro něho přece ještě uschována nějaká naděje, ač je lépe neptat se a nehádat, kde a jaká, jen tak tiše a bez netrpělivosti čekat.“¹⁹

Potom se však do jeho rozjímání připelete nepříjemný zvuk – nedaleko někdo chrápe. „Trhan, odpadek, kus bláta, který se ještě valí světem, protože život má někdy zvrácené choutky a smysl pro kruté hry.“²⁰; „Dovedla si vybrat pěkné závětrí pro svůj odpočinek ta lidská mrcha, která tu chrápe, oblézána a obletována hmyzem jako zdechlina.“²¹ Starosta je naprosto pohoršen tím, že někdo tak odporný má vůbec právo na život. „Proč ti byl položen přes pěšinu jako závora přes hospodářnici v panských lesích zrovna ve chvíli, kdy jsi pocítil, že bys mohl žít jako jiní lidé?“²² Najednou se starosty zmocní silná myšlenka, kterou se obíral již několik let a teď by ji mohl uskutečnit. „[...] nikdo, příšlý odnikud, může zmizet v prázdnotě, [...] A ty vejdeš branou jeho smrti do světa, který jsi ztratil v den, kdy se ti narodil mrtvý synek a kdy tvé myšlení začalo červavět představou: Život za život, jako akt msty na osudu a nepřičetném hospodaření přírody.“²³ Starosta má dobře vymyšlený plán, jak by mohl tuláka zabít. Nejdříve se samozřejmě dobře ujistí, že v okolí nikdo není. A potom, až nastane vhodný okamžik, na tuláka chce skočit a uškrtit jej. „[...] rozhodl se již o činu, k němuž se chystá, uvedl všechna pro a nedovede si vzpomenout na žádné proti.“²⁴

---

¹⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 117.

²⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 119.

²¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 118.

²² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 119.

²³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 120.

²⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 120.

Stane se však něco, s čím starosta nepočítal, spáč se začne dusit vlastní slinou, která mu zbloudila v hrdle a probudí se. Starostův plán je zmařen.

Aby se podobná situace již nikdy neopakovala, svěří se starosta se vším děkanu Brůzkovi, který má, a vždycky měl, pro něj zvláštní pochopení. „Člověk nemůže – starosta zaváhá a hledá slovo – nemůže se dopustit ničeho podobného, jestliže cítí, že se mu někdo dívá přes rameno.“²⁵ Jako jisté pokání se navíc hned na úvod jejich rozmluvy starosta nabídne, že nechá udělat sochu patrona pro místní kostel.

Večer se ke svému zděšení starosta dozví, že jeho čin nebyl beze svědků. Viděl jej Emanuel Kvis. Závěr románu je pro starostu plný zvrátů, zjistí, že paní Kateřina celou dobu věděla, o kom Kvis mluvil a také se ukáže, že paní Kateřina čeká dítě.

Rudolf Nolč je tedy jeden z těch lidí, kteří, podníceni Kvisem, se opatrně vydají cestou svých nejtemnějších myšlenek či přání, avšak u starosty pouhá náhoda způsobí, že svoji vnitřní hranici nepřekročí a dokonce se zdá, že jeho život opět dostane smysl.

3.3. Kateřina Nolčová

Paní Kateřina pochází z mocného byteňského rodu Mochnů, ona je však poslední z tohoto rodu, a nebýt peněz jejího muže, její dědictví by patrně bylo ztraceno. Kateřina má krátké, černé, vlnité vlasy a je drobné, útlé postavy, naprostý protiklad jejího muže. Je to jemná a velmi citlivá paní, která má nepředstíraný zájem o lidi ve svém okolí a je vždy připravena kohokoli vyslechnout nebo i poradit.

S paní Kateřinou se poprvé setkáváme již v první kapitole, kdy vyjde na chodbu jako by byla náměsíčná. Pravděpodobně tuto její náměsíčnost a otupělé stavy způsobuje jisté trauma, vyvolané tím, že se jí narodil mrtvý synek. A paní Kateřina věří tomu, že žije a roste dál v ní samotné. „Nikdy nezahlédla ani tvářičku toho novorozeněte,[...] A přece v ní žije dál, roste, mění se, dospívá, tak jako by tomu bylo.“²⁶ Někdy ji chodí navštěvovat ve snu.

Její starostlivost o ostatní se projeví jak na zahradní slavnosti, kdy přemluví vzdorovitou Lídu, aby si oblékla kabátek, tak při jejím setkání s Kvisem, v kapitole

---

²⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 128.

²⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 17.

„Starostovo odpoledne“. Kvis se jí nezdá být v pořádku a proto trvá na tom, že pojedje k ní domů. Po tom, co jí povypráví, co se mu ten den přihodilo, rozhodne se paní Kateřina, že za Kvisem začne docházet na návštěvy, aby si zkontrolovala, že už se mu daří lépe. Kvis se snaží proniknout do jejího nitra, aby se mohl živit jejími pocity a jejími tajnostmi, které ukrývá před světem. „Kvis je zmaten a neví, co si počít. Život v této podobě uniká jeho chápání. Někdo v ní přichází z veliké dálky a do větších, nezměřitelných dálek má zaměřeno; není sama, celý houf se připjal na její šlápěje, vede je podobna sloupu záře, ale daleko před ní, za tím mostem, který ji vábí a děsí, jako by byl ještě někdo, koho už vůbec nedovedeš rozeznat.“²⁷

Paní Kateřina tedy stojí mezi dvěma světy – tím snovým, kde ji k sobě vábí a volá její synek, a světem ve kterém žije a kde ji k sobě poutá její manžel. A jak sama paní Kateřina řekla: „– Každý z nás se jednoho dne dostane k hranici, o jejímž překročení musí rozhodnout sám. Co se stane překročíme-li ji? Co nás čeká za ní a co necháme za sebou?“²⁸

Nakonec se paní Kateřina vzdává veškeré naděje, straní se lidí. Nejraději vysedává v prosklené chodbě a dívá se do zahrady. V té chodbě jsou na stěnách pověšeny portréty jejích předků, všichni jako by shlížejí na ni, na poslední z rodu Mochnů. Paní Kateřina „[...] zůstává jejich poslední nadějí, jediným můstkem, po kterém mohou přejít propast zmaru. Ukazují jí všichni jedním směrem, tam, kde se rozpíná chlapcova náruč. Má spojit život se smrtí a uzavřít kruh, aby rod nevyústil v prázdnotu.“²⁹

Její vnitřní spor vyústí za stejné úplňkové noci, kdy umírá Kvis. Sedí spolu se starostou a pozorují sad v zahradě, osvětlený měsíčním světlem. Paní Kateřinu pohltní její představy a uvedou ji do stavu bdění. Jde v tom snovém světě spolu se svým synem, který celou tu dobu rostl a dospíval v ní. Dostanou se až k vnitřní hranici paní Kateřiny, která je zpodobněna jako černá zeď, chlapec jí prošel bez problémů, avšak Kateřině něco brání. V závěru románu se ukáže, že jí bránilo její nenarozené dítě, kvůli němu nemohla odejít do světa, kam ji vábil mrtvý synek i její předci.

Paní Kateřina je tedy velmi citlivá žena s potřebou se o někoho starat. Jako každá žena touží po dítěti. Stejně jako její manžel nepřekročila svoji vnitřní hranici,

---

²⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 152.

²⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 185.

²⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 208.

což jí dalo naději na nový smysl života. Konečně budou oba mít pro co žít a nebudou se již tolik zaobírat svojí temnou stránkou.

3.4. Filip Dastych

Filip Dastych je muž kolem padesáti let pracující jako byteňský soudce. Z jeho zevnějšku je nejlépe popsán jeho obličej: „Té tváři s vysazenou bradou, dvěma vráskami od nosu ke koutkům úst a jednou kolmou mezi hustým obočím, popelavým právě tak jako vlasy nad čelem široce rozklenutýma zbrzděným, by slušely i licousy. Je však hladce oholena a postačí i tak, aby v každém, kdo je před ní postaven, budila vážnost úřadu, který soudce zastává. Právě tak jako oči, jež v ní sedí jako dva kousky kovu v kameni. Je těžké před nimi lhát. Byly stvořeny proto, aby čtly v druhých a mlčely o sobě.“³⁰ Výraznou soudcovou rekvizitou jsou jeho brýle, umí si totiž sednout tak, že světlo svítí přímo do skel a jeho oči za nimi není vidět. Rád si tímto způsobem hraje s lidmi.

Soudce je poměrně samotář, ačkoli se v Bytni narodil a prožil tam celý svůj dosavadní život nemá tam žádné přátele. „[...] je sám sobě nejlepší přítelem.“³¹ Otázkou pro všechny však je, proč se nikdy neoženil a proč stále ještě setrvává v Bytni, když už dávno mohl být povýšen? Odpověď na tyto otázky i na otázku, jaké má soudce tajemství je, že se nedokáže smířit s tím, že statek dostal jeho mladší nevlastní bratr a on byl otcem, na nátlak macechy poslán na studia.

Soudce Dastych je pro Emanuela Kvisu tedy velmi zajímavou osobou. Kvis se velmi rychle dohadá, jaký vnitřní boj v soudci doutná a proto soudce ještě popíchně zdánlivě neškodnou otázkou: „– Vyskytl se někdy za vaší dlouhé působnosti případ, že jste nemohl vynést rozsudek?“³² Zabřednou tedy do debaty na toto téma, soudce předkládá přesvědčivé argumenty, avšak Kvis již našel v soudcově nitru to, co hledal. „– Promiňte, opakuje Kvis, ale představil jste mi tu jakési absolutní právo, zatímco já měl na mysli nikoli stanovisko postiženého, nýbrž stanovisko absolutní spravedlnosti.“³³

---

³⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 45.

³¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 45.

³² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 62.

³³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 64.

Tato poznámka o absolutní spravedlnosti v soudci zakotví. Pravděpodobně i proto sleduje, jak jeho bratr Josef Dastych na zahradní starosti propadne pití a karbanu, s naprostou lhostejností, přeci nemůže být zodpovědný za chování svého bratra. On sám si také vypil pár skleniček a sehrál několik partií.

Vnitřní pochody soudce Dastycha by se daly postihnout tak, že si soudce vykresluje a vymýšlí vlastní život tak dlouho, že již ani neví, co je skutečné a co si vymyslel. Několik let už sedí ve své kanceláři, odmítá se nechat povýšit, aby mohl sledovat, jak se mladšímu bratrovi rozpadá rodinný statek pod rukama. Přeje si, aby se to stalo, aby on potom mohl přijít a vše spasit. Aby konečně všichni viděli, že statek měl připadnout jemu, který by věděl, jak jej zachránit a jak hospodařit.

Po zahradní slavnosti přijde soudce navštívit jeho sestra Eleonora, o které se blíže zmíním později. Přišla požádat bratra o pomoc, protože Pepek si zařídil úvěr, aby měl peníze na hraní karet a postupně rozprodává statek. Slečna Eleonora, spolu s Pepkovou manželkou chtějí, aby byl Pepek zbaven svéprávnosti. K překvapení a zklamání Eleonory se Filip odmítne jakkoli angažovat a pouze hledá výmluvy, proč by jejich návrh neměl podpořit.

Filip tedy nejprve přihlíží tomu, jak jeho bratr pomalu prohrává celé své jmění a statek, který zdědil po otci. Avšak poté, co se Pepek podle všeho dočista pomátne, nasedne na koně a pokusí se Filipa zastřelit se ve Filipovi něco hne, pravděpodobně je to svědomí, celá ta léta bratrovi škodil a škodolibě sledoval, co se děje místo toho, aby se zachoval jako muž činu a pomohl. Soudce si uvědomí, kam až to všechno vedlo, že se stala ta nejstrašnější věc na světě, jeho bratr na něj vystřelil, aby jej zabil. Ale nestalo se tak. „Byl zachráněn, aby přinesl záchranu Pepkovi.“³⁴

Vyběhne tedy ze soudní budovy, aby Pepkovi nabídl pomoc. Avšak Pepek mezitím spadl s koně a rozbil si hlavu o dláždění. Soudce tedy donese Pepka domů, kde jej prohlédne přivolaný lékař. Nakonec je z toho všeho jen těžký otřes mozku. „Na tvářích všech kolem je psána táž myšlenka: Ano, lebka je snad v pořádku, ale co se stalo v ní?“³⁵ K překvapení všech zůstane soudce Dastych u bratrova lůžka dokud se neprobere.

---

³⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 247.

³⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 248 – 249.

Filip Dastych je zprvu člověk sebestředný, ponořený do své vlastní představy o spravedlnosti, kterou mu Kvis jen potvrdí. Ubíjí v sobě všechno, co nemá nic společného s jeho sporem s bratrem. Sporem, který trvá již druhou generaci, neboť tento spor začali již jejich dědové, kdy soudní spor mezi oběma přivedl děda soudce Dastycha na mizinu, následně do základů shořel statek Pepkova děda, který jej nechal znovu vybudovat z pojistného. Pepkova děda však posedlo hráčství, vše prohrál a byl vystěhován do místního chudobince. Jeho dcera, Pepkova matka, se později provdala za ovdovělého Gabriela Dastycha, otce obou bratrů a Eleonory, přinutila jej poslat Filipa na studie a přepsat statek na Pepka.

V okamžiku, kdy se Pepek pokusí Filipa zastřelit však Filip prohlédne. Lhostejnost se změní v starostlivost, sebestřednou v nápomocnost ostatním, nenávisť se změní v bratskou lásku. Filip Dastych je důkazem, že se člověk může od základu změnit.

3.5. Josef Dastych

O Josefu Dastychovi, kterému nikdo neřekne jinak než Pepek, by se dalo říci, že je opakem svého staršího nevlastního bratra, jedinou věc mají společnou a to je jejich uzavřenost. Pepkův zevnějšek by se dal popsat tak, že je to „[...] muž ve vybledlém kabátě neurčité barvy a ve vysokých botách. [...] je to veliký, silný chlap, ale sedí shrbeně, záda zakulacená, ramena vystouplá a hlavu skloněnou dopředu a spadlou mezi ně. Tvář má utopenou pod širokým okrajem zeleného slaměného šišáku. Nechce vidět nikoho kolem sebe a nestojí o to, aby si druzí všímali jeho.“³⁶

Pepek má vícero psychických problémů, jedním z nich jsou hlasy, které slychává. „Pak není už slyšet nic než plíživé šelesty, a statkář, lokty na okraji stolu a ruce na uších, oči vytřeštěné, ale nevidoucí, čeká, jakou dnes na sebe vezmou podobu. Proč ti uhynul už třetí vrh prasátek ve čtvrt roce? Co tě napadlo vysít kmín na Shoně? Na Shoně kmín, chacha. Proč je prázdná stáj pro pleméníky? Pšenici sbírá po zrníčku, desetitisíce se mu sypou z hrsti. Neudržíš! Neudržíš! Dal mrkev na Pláňova a vyhnula mu. Čtyry strychy mrkve. Co je to tu za smrad, lidičky? To Pepek Dastychů, pan statkář, sklízí mrkev.“³⁷ Toto tedy zní Pepkovi neustále v uších jako připomínka toho, že jeho téměř každý by byl lepší statkář než on. Tyto hlasy mu

---

³⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 47.

³⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 71.

připomínají, že se mu jmění rozpadá po rukama. Pepek nedokáže ani z knih vyčíst moudrost, kterou z nich vyčetl jeho otec.

Pepek se často zamyká v pracovně svého otce, avšak na místě, kam Gabriel Dastych chodil čerpat moudrost z knih, jeho syn bojuje sám se sebou a pokouší se řešit další ze svých problémů. Pepek totiž věří tomu, že je mu předurčen stejný osud jako jeho dědovi – prohrát veškerý majetek v kartách a propadnout alkoholismu. Denně tedy v pracovně překonává sám sebe tváří v tvář svým největším strachům. V jedné ze skříní má totiž schovanou láhev pálenky a karty. Oboje vždy vytáhne a čeká, co se stane. Napije se z láhve nebo odolá? „Dastych se na ni dívá, ruce, spočívající na opěradlech starého křesla, se zatínají a celé jeho tělo vzepřeno na loktech se vysouvá do výše a tuhne, hýždě se už nedotýkají sedadla. Pak toto napětí povolí, statkář se zhroutí do křesla, ale zároveň hmátne po láhvi, vytrhne z ní zátku a přistrčí k nosu. Čichá k ní náruživě, chtivě, tak na něho působí ten nadcházející doušek, že se celý roztřepe. Láhev se vznáší zdvíhána třaslavýma rukama, dotýká se rtů, už zbývá jen naklonit a otevřít ústa. Ale statkář odvrátí hlavu, vrazí zátku do hrdla láhve a postaví ji na stůl.“³⁸ „Co však znamená tato každodenní černá mše, při níž symboly jsou pouze vystavovány, nikoli však přijímány? Jakou cenu má pro statkáře Dastycha? Věřme s ním, že ji slouží jenom proto, aby se mohl dívat do tváře svému pokušení a vzdorovat mu. Že chce znát svou sílu a její hranici.“³⁹ Čili má vše pod kontrolou, nebo tomu alespoň Pepek věří. Avšak na řadu přichází Emanuel Kvis.

Při zahradní slavnosti u starosty se na Kvisovo ponoukání v Pepkovi něco zlomí a začne tedy pít a hrát v karty. A začne pomalu, ale jistě prohrávat rodinný majetek, dokonce si zařídí půjčku, aby měl do začátku dost peněz. Problém nastane, když je jeho spoluhráč Karlíček Nykl dopaden při vykrádání Harazimovi kasy a je jat do vězení. Pepek z toho viní svého bratra soudce, protože on jej údajně odsoudil. Soudce si při hovoru se svým bratrem chce opět pohrát se svým pohledem skrytým za brýlemi, nyní se mu to však vymstí. „Sluneční světlo, odražené pootevřeným vnitřním oknem, osvětluje polovinu jeho hlavy, a ponechávajíc druhou ve stínu, zužuje a prodlužuje tak jeho obličej. A nyní ke všemu je levý okulár brejlí zachytil pod takovým úhlem, že se celý proměnil v jedno veliké, vystouplé bělmo zřítelnice.

---

³⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 72.

³⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 73.

[...] – Koňská hlava, křičí statkář a div se nezadusí svým strašným veselím. Koňská hlava.⁴⁰ Připomene mu totiž koňskou hlavu, rozežranou zubem času a povětrnostními podmínkami, která zdobí vjezd do Dastychova statku.

Pepek tedy odejde domů s jasnou hlavou. „Už věděl, co má udělat, aby vyhrál při, kterou mu odkázal dědek po mámině straně. Stačí, aby zabil koňskou hlavu [...].“⁴¹ Vezme flintu, nasedne na kobylu Lucku a vyrazí. Nejprve symbolicky sestřelí koňskou hlavu nad vjezdem a potom má v úmyslu zabít vlastního bratra. Při druhém výstřelu se kobyla splaší a shodí Pepka na dlažbu. Tento úder do hlavy však má léčivé účinky – jak přímo pro Pepka, kterému se lidově řečeno rozsvítilo v hlavě tak i pro celou rodinu, neboť pře bratrů byla zapomenuta a Filip se vrátil, aby Pepkovi pomohl.

Josef Dastych je tedy obyčejný člověk, který však trpí pocitem méněcennosti a má pocit, že musí všem dokázat, že je lepší, než za jakého jej mají. Dočasně propadne svému bláznivému plánu vyhrát v kartách jmění, neboť věří tomu, že jakmile jednou začne vyhrávat bude vyhrávat již pořád. Nakonec se však i jemu podaří vymanit se z kvisovského vlivu, urovnat rodinné spory a stát se normálním člověkem.

3.6. Strážník Tlachač

O Tlachačovi – stejně jako o Kvisovi – může vypovídat již jeho jméno. Jeho jméno je pravděpodobně odvozeno od slovesa „tlachat“, což znamená mluvit do větru, vymýšlet si, reprodukovat pomluvy a přidávat si k tomu své vlastní smyšlenky. Strážník totiž velmi rád chodí na trh poslouchat, co si povídají ženy u stánků.

Tlachač je vysoký, statný muž a je mu něco přes padesát let. Je to vdovec, ale nežije sám – vychovává dceru své sestry Marinu Tlachačovou, která v románu zastává pouze epizodní roli a pracuje ve starostově domě. Tlachač se v mládí vyučil zámečníkem, ale posledních třicet let pracuje jako strážník. V jádru je to hodný, pořádaný člověk, velmi pyšný na své povolání, a je to právě pýcha, která jej nutí považovat se za jednu z nejdůležitějších osob v Bytni.

Zároveň je Tlachač však svým způsobem také mírně jednoduchý. Cokoliv, co se mu přihodí, potřebuje nějak racionálně vysvětlit, má rád, když jdou věci

---

⁴⁰Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 241.

⁴¹Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s 243.

jednoznačně uchopit a jsou jaksi průhledné. Filozofování mu jednoduše není vlastní. Tlachačovo nepříliš vysoké vzdělání je v některých pasážích dobře doložitelné také z jeho mluvy: „ – Nevím, řekne zarputile. Já mám svý jistý a eště dycky jsem uhád, co mám dělat.“⁴²

Nejprve to tedy vypadá, že Tlachač je naprosto spořádaným občanem, opak je však pravdou. I Tlachač, stejně jako mnozí jiní, má své tajemství. Jsou jím bachraté, zastaralé zámky Harazimova krámu. Tlachač již několikrát pomyslel na to, jaké by to asi bylo je otevřít a dát starému Harazimovi lekci. Ale je si dobře vědom svých povinností jako strážníka, přestože dobře zná Harazimovy zvyklosti, který v pokladně vždy schovává tržbu za celý týden. Tlachač zámky neotevře, protože by pak musel zatknout sám sebe. Ani ne tak za to, že zámky otevřel, ale spíše kvůli svému povolání, protože by porušil přísahu, kterou složil: „Neotevře, ale nikdo nepopře, že by to byl vydařený žertík, o jakém se hned tak neslyší.“⁴³

Pro Kvisu tedy Tlachač není zprvu ničím zajímavý. Strážníka sice obestírají temné myšlenky, ale má je pod kontrolou. „V tlachačovské duši není pro Emanuela Kvisu nic, v čem by mohl najít zalíbení, taková stojatá voda to je a všechno nepředvídané, co by se v ní mohlo odehrát muselo by do ní zapadnout zvnějšku.“⁴⁴ Jednou však Tlachače sleduje na jeho noční obchůzce, při pohledu do strážníkovy nitra a při přímé konfrontaci s jeho chováním si Kvis uvědomí, že Tlachače stačí k činu jen malinko postrčit.

Vyvrcholení nastane při jedné zářijové pochůzce. Tlachač se úmyslně vyhýbá náměstí a tudíž i Harazimovu krámu. „Strážník se zjevně potýká s něčím, co nemůže uchopit za límec jako hospodského výtržníka, zatřepat s tím a vykázat to do hranic stanovených zákonem. Potřebuje se ujistit, že stačí na všechno, co je z této země. Navzdory těm několika kouskům drátu, jež mu občas zachrastí v pravé kapce služebního pláště.“⁴⁵

Tlachač obejde celou vesnici a dostane se do Kostelní ulice, kde se nechtěně zastaví před Kvisovým domem. Kvis se mu nikdy nelíbil a strážníkovy podezření vůči němu se neustále stupňuje. Už chce zamířit do hotelu U koníčka na své obvyklé

---

⁴² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 27.

⁴³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 21.

⁴⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 174.

⁴⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 216.

pivo a stopku hořké, když si uvědomí, že ještě stále nebyl na náměstí. Pro svůj klid tedy prohlídku provádí úzkostlivěji než jindy. Neustále má pocit, že je někým sledován. Nakonec se zastaví před Harazimovým krámem a svůj dlouholetý vnitřní souboj nezvládne. Poklekne, vezme do ruky první ze zámků a začne jej odemykat.

Ined po otevření zámků Tlachače naplní pocit uspokojení. Něco v jeho nitru jej nejdříve pokouší, aby vstoupil do právě otevřeného krámu a otevřel také pokladnu, ale tato myšlenka strážníka dokonce pobouří a snad si ani nedovede vysvětlit, kde se v něm vzala. To snad čtenáře znalého situace napadne, že mu ji vnuknul sám Kvis. Odchází ke Koníčkovovi s pocitem dobře odvedené práce a navíc se těší, jak bude druhý den Byteň plná toho, co dnes udělal a on se bude bavit s ostatními a pít se po tom, kdo to mohl udělat. U koníčka svůj povedený kousek málem prozradí, ale nakonec se opanuje a drží jazyk za zuby.

Když se konečně na své obchůzce opět vrátí před krám, zjistí, že je vevnitř zloděj, kterého následně zneškodní, avšak sám je zraněn. Aby ulevil svému svědomí, přizná se Tlachač starostovi a děkanu Brůžkovi.

Strážník Tlachač je tedy jednou z postav, která svůj vnitřní boj prohrála. Avšak celkově to rozhodně není zlý člověk, jen má mírně omezené rozhledy a proto potřebuje, aby všechno, co se mu děje, bylo možné nějak vysvětlit.

3.7. Děkan Brůžek

Brůžek je místní kněz, bydlí na faře v Kostelní ulici, čili jen kousek od Kvisova domku. Kněz je celkově drobnější muž s šedivými vlasy, které nosí neustále odhalené, protože není zvyklý nosit klobouk, jak by se k jeho úřadu hodilo, velmi často se stane, že klobouk někde zapomene.

Co se týká jeho charakteru dalo by se říci, že je to hodný člověk, nesmírně obětavý a velmi vstřícný k ostatním. Poměrně přísný sám k sobě, ale co se týká druhých vždy se pro ně snaží najít nějakou naději, že třeba jejich skutek není tak hrozný.

„Dva světy se stýkají v tomto člověku, dva světy dosti veliké, aby jen každý z nich stačil vyplnit lidský život. Snad se kdysi svářily, ale už dávno uzavřely mír, splývají spolu, jeden je živnou půdou druhému: láska k půdě a ke všemu, co je s ní spojeno, a k povolání, jemuž se cítil zprvu obětován, ale jež tohoto selského synka nikdy nepřestalo prostupovat zbožnou úctou. A pod nimi doutná netrpělivá, potlačovaná síla bojovníka, který by neváhal zaštitit zákon Hospodinův vlastním

tělem, ani napomoci mu vlastní pěstí. A ta je nejpodivnější na děkanu Brůžkovi, neboť je v ní skryta touha po boji i žízeň po nekonečném milosrdenství.“⁴⁶

Jako potvrzení poslední věty jsem vybrala dvě pasáže, první je případ násilnického Nejtky. Nejdřív za ním přišel Brůžek s dobrým slovem, s nímž však nepochodil. Aby si Nejtek myslel, že spor vyhrál děkan ustoupí od svého kázání a podá mu ruku na usmířenou, tím, že ji Nejtek přijme se však chytí do pasti a děkan jej pustí až ve chvíli, kdy Nejtek slíbí, že svou ženu již neuhodí.

Druhý případ se týká Kvisy. Děkan vůči němu neustále pocítuje podezření, ale netuší z čeho by měl tohoto starce podezřívát. Pohádá se s Kvisou, protože Kvis záměrně shazuje hodnotu víry a tím pádem i hodnotu kněžského povolání. Hádka končí tím, že Kvis se na děkana rozkřikne: „ – Nechte mě! Jděte pryč! Chtěl jste mě uhodit, vím, že jste mě chtěl uhodit. [...] Děkan ví, že ten ječící hlas měl pravdu. Chtěl uhodit. Nebyl by uhodil, o tom nemůže být pochyby, ale chtěl uhodit.“⁴⁷ Tímto je Brůžkova víra v sebe sama a víra ve správnost jeho povolání značně otřesena.

Kněz se také objeví na zahradní slavnosti pořádané Nolčovými. Není mu cizí vypít si třeba pár skleniček vína a pobavit se s místními, což opět dokazuje jeho volnější přístup k údělu, který si zvolil. „Děkan je dobrý pastýř, znalý a dbalý své věci, a ví, že slovem, ztraceným při takové příležitosti, připamatuje lidem Boha víc než dlouhým kázáním v kostele.“⁴⁸ Na zahradní slavnosti také odhalí starostu, jako člověka, kterému na ostatních pramálo záleží, jak již bylo zmíněno výše. Kněz na to přijde pouhým zamyšlením se nad tím, proč vlastně starosta každý rok pořádá tuto honosnou a velmi drahou zábavu, při níž pohostí celou Byteň.

„Děkan Brůžek byl klidný člověk, city v něm proudily váhavě a myšlenky pomalu uzrávaly.“⁴⁹ Je tedy svým způsobem trošku i filozof. On jako první přijde s myšlenkou „zla, které se skrývá ve světle“ a tím nepřímo definuje Kvisu, protože s Kvisou se všude šíří zlo a hlavně za denního světla, kdy by to málokdo čekal.

Díky tomu si dokáže dát dohromady všechny spojitosti a snad jako jediný Kvisu odhalí. „Na hladinu vzpomínkového zrcadla však vyplouvá neúprosně jeden obraz za druhým: statkář Dastyh, který poprvé ve svém životě se rozhoduje hrát

---

⁴⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 179.

⁴⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 181 – 182.

⁴⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 77.

⁴⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 83.

karty o zahradní slavnosti u starostů, jeho vlastní vzrušené setkání s Emanuelem Kvisem u kostelích dveří, Tlachačovo vyprávění, starostovo doznání a konečně i hlas lidu, ozývající se stále zřetelněji podezřením.⁵⁰ Což pro Brůžka znamená, že jeho stále neopodstatněné podezření bylo správné.

Jediní lidé, kteří jsou při Kvisovi v hodině jeho smrti, jsou Božka a děkan Brůžek. Ale Kvis ani tváří v tvář smrti nesvolí ke zpovědi, stejně jako předtím při hádce. Děkan Brůžek tedy není Kvisem nijak ovlivňován nebo ponoukán, tak jako třeba starosta, Tlachač nebo Pepek Dastych. Děkan spíše působí jako rozvážený pozorovatel, který si ze svých poznatků dává dohromady mozaiku, která, ač to neměl nijak potvrzeno, byla správně sestavená.

3.8. Lída Dastychová

Dcera Anny Dastychové a statkáře Josefa Dastycha je velmi půvabná a krásná: „To děvče, tak svěží a rozhořelé krví, to děvče skoro drobné, ale vzrostlé v prsou a tak půvabné ve tváři, až ti srdce trne něhou, to děvče s vlnami elektricky černých vlasů, stažených nad čelem bílou stužkou, to děvče v modré skládané sukni a v bílé blůzce, z jejíhož skrytého obsahu že mrazí, takové děvče, že by mohlo spíš být

Lída je velmi citlivá, obětavá a také mírně tvrdohlavá. Jednou si na statek přivedla staříka Balchána s tím, že tam zůstane, aniž by se kohokoli zeptala.

Lída je, jako většina lidí v jejím věku, zmítána vnitřním bojem. Chtěla by v životě něco dokázat, tím si je jistá, ale netuší co. „Neví ani, co všechno by chtěla, ale především by si přála utéci z tohoto města a žít, kde se může naplnit o čem sní. Stát se třeba velkou herečkou a denně prožívat nové osudy, strhovat do nich všechny, kdo ji uvidí, a dávat jim zapomenout na denní úděl, jež vlekou, nevědouce proč.“⁵¹ Na druhou stranu Lída prožívá první milostné vzplanutí – zamiluje se do Jeníka Harazima, který ji tajně miluje již dlouho, jen se jí to stydí říct.

Lída se rozhodne, že požádá o radu paní Kateřinu, protože ta je jakýmsi jejím vzorem. Vypráví jí o tom, že má někdy pocit „[...] jako by v ní bydlel houf lidí a ona mezi nimi hledala sebe. Volají, křičí v ní jako věžňové, ale co vlastně chtějí? Aby jim půjčila svoji tvář, svůj hlas, své city a svou vůli?“⁵² Paní Kateřina je tím trochu

---

⁵⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 281.

⁵¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 86.

⁵² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 90.

poděšena, neboť něco podobného jí o sobě pověděl i Kvis, o lidech žijících v něm. Avšak pokusí se Lída nějak pomoci, neboť se dokáže vžít do její situace.

Lída je však snad ještě více nerozhodná než předtím. Jeníka miluje natolik, že by se pro něj svého snu vzdala. Na druhou stranu se však bojí stereotypu, který by pro ni život s Jeníkem znamenal. Skončila by stejně jako paní Harazimová, s krásným prstenem na prstě, opuštěná, ztracená, zatímco Jeník by celý život strávil v krámě odměřováním a prodáváním látek. A z toho má Lída strach, má strach ze stereotypu takového života. Také ví, že ji Jeníkovi rodiče neschvalují, poté co její otec začal pít a hrát karty ještě více, a také ví, že Jeník se svým rodičům nikdy nepostaví, má velký strach z matky.

„Jaké to podivné místo si vybrala za svatební lože! Lavici, na níž sedávají byteňské matrony, střežící krahujčím zrakem ctnost svých dcer. [...] Lavici, postavenou na rozhraní dvou světů, z nichž jeden k ní prosakuje ze tmy divadelního sálu, svět proměn a lidí, kteří budou ožívat vycházejíce z jejího srdce, průvody lidí, množství životů a osudů, a tam dole po oknem na dně noci přisvětlené měsíčním srpkem tonoucím za dalekými lesy Byeň, která by ji chtěla pohřbít v písčíně stejných dní, uvěznit v jednom jediném osudu, sobecky šťastnou nebo nešťastnou, všem cizí a ke všemu lhostejnou.“⁵³

Zprvu to vypadá, že se Lída ke svému činu, v návaznosti na nastávající situaci, neodhodlá. Nejprve se příliš cítí svázána s Jeníkem. Poté to vypadá, že nikam nepojede kvůli otci, který se zranil. Nakonec se však Lída odhodlá a překročí tu hranici v sobě. Tu noc, kdy umírá Kvis nasedne do půlnočního rychlíku a odjede z Bytně.

3.9. Podruh Nejtek

Božčin otčím je pijan a násilník, a dokud tomu děkan Brůzek neučinil přítrž, fyzicky ubližoval Božčině matce. V chudobinci bydlí, protože nemá žádnou práci, neznamena to však, že by byl líný nebo že by žádnou práci nechtěl: „Dovede se postavit ke každé práci a zatočit s ní, až druzí bručí závistí, u žádné však nevydrží. Pokaždé se někde uvnitř něho zlomí pružina zájmu, neví, proč by měl dělat dál, proč

---

⁵³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 213.

by měl vůbec dělat, baň radosti mu zvětrá nad hlavou a sesype se naň v prachu a popelu, musí jít a pít, pít a pít, aby se nezadusil.“⁵⁴

Nejtek si potají myslí na Božku, je to krásná mladá dívka. Často je součástí jeho erotických představ. V tu noc, kdy přijede Kvis do Bytně Nejtek nespí. A do světnice zrovna začne svítit úplňkový měsíc. „Děvče to snáší klidně, ale pak jako by se bránilo dotěrnému milenci, vzdychne, vzepne se, odkopne peřinu, příliš těžkou pro tuto dusnou noc, a v tom bílém, přebílém světle, jež se ještě více rozsvítí odrazem o její pleť, udeří tě do očí její noha, obnažená po kyčli, ruka nahá až po rameno a jeden prs, který vyklouzl z výstřihu lehké košile.“⁵⁵ Nejtek vyrazí pomalu přes světnici a chce ten prs vzít do dlaně, připadá mu, jako by bylo děláno jedno pro druhé. Ve chvíli, kdy už se téměř dotýká dívčina ňadra se Božka probudí a kousne jej do ruky. Vzpomínky na tuto noc se Nejtkovi neustále vracejí. Pokouší se zvěčnit objekt své erotické touhy a proto neustále něco vyřezává z kousků dřeva. Nikdy se mu však jeho výtvar nelíbí, nikdy se nezdá být věrný skutečnosti. Proto všechny Nejtkovy pokusy končí v kamnech. A vždy, když výtvar začne hořet, jako by na chvíli byl dokonalý, v ten moment po něm chce Nejtek chňapnout a vytáhnout si ho. Jednou ho i vytáhl ven pohrabáčem, ale jakmile dřevo opustí plameny ztratí i svoji dokonalost. Proto Nejtek tolik pije, aby zaplašil své představy, které jej pronásledují na každém jeho kroku.

Kvis Nejtkovi myšlenky ještě více rozjítří a popíchne, když Nejtek s Božkou sklízí jablka na jeho zahradě.

„– Vždyť to není vaše dcera, řekne Kvis a zdůrazňuje každé slovo ťukáním hůlky na Nejtkovu zablácenou botu. [...]

– Co jste tím myslel? Zeptá se chřaptivě, když si dost odkašle, a zarudlé oči mu div nevylezou z důlků, jak je poulí na Kvisě.

– Jen to, co jsem řekl, mluví Kvis s přehnanou přesností. Není to vaše dcera.“⁵⁶

U Nejtky dochází ke zlomu v to dusné odpoledne, kdy Božka s doktorem vezou Nejtkovou do Chudějovic do nemocnice. Odstartuje to děkan Brůžek, který mu chce vyjádřit podporu nabídnutím ruky, ale Nejtek si opět vzpomene na lekci,

---

⁵⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 143.

⁵⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 146.

⁵⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 234.

jakou mu děkan již jednou uštedřil a vyjede na něj jako uštknutý. Sebere se a uteče. Uteče do hajků, utíká i v bouřce, která následovala po dusnu. Skrývá se mezi stromy. Nakonec se vysílen opře o ztrouchnivělou hrušeň, do které jen pár okamžiků poté uhodí blesk. „Nejtkovi se zdá, že světelná jáma se rozevřela zrovna pod ním a že bez konce padá se zhrouceným kouskem světa, na němž stál.“⁵⁷ Vypadá to, že začíná mírně procítat, nebo možná lépe řečeno, tímto šokem Nektek konečně prožítel.

„Ztrouchnivělé dřevo vzplane navzdory lijáku a promění se v ohnivý sloup. Rozpřažené paže, hlava zvrácená dozadu, touhou vypjatý luk bílého těla, to náručí se rozevřít po Nejtkovi. Nikdy ještě neuzřel svou vidinu tak dokonalou a krásnou jako v tomto planoucím vtělení. Ztuhlost jeho údů povolí, srdce se mu rozbuší. Pokročí vstříc své ohnivé milé. Udělá sotva krok, když hořící hrušeň se s praskotem zhroutlí a zhasne s dračím sykotem v bažině rozmoklého úhoru a záplavě deště.“⁵⁸

Pro Nejtku se tímto symbolicky zhroutil celý svět. Zůstane sám, jen se svými představami, svoji ženu utrápil a Božku ještě téhož večera pošle pryč. Ale procítá v tom smyslu, že jeho dosavadní chování bylo neakceptovatelné a toto je pro něj trest.

3.10. Božena Nejtková

Božka je mladá, možná mírně naivní dívka. „Je jí osmnáct let a je vyspělá a hezká, až strach. Bílá a růžová, s nezničitelnou pletí a světle kaštanovými vlasy, jimž stačí jen několik hrábnutí hřebene, aby se spojily v účes, jaký se jí právě líbí.“⁵⁹

Božka je nesmírně pracovitá, dokáže dělat v podstatě cokoli. „S takovými pracovitými rukama se nemusí bát ničeho na světě. Jen kdyby nebyla tak hříšně hezká. Krása přinese málokdy chudé holce štěstí.“⁶⁰ Božka je si toho dobře vědoma, a velmi dobře ví, že po ní touží její otčím, a nebýt její matky, byl by se na ni nejspíš už dávno vrhl. Hledá tedy jakoukoli možnost dostat se z chudobince, kde bydlí spolu s matkou a otčím. Nebýt toho, že je její matka tak slabá a nebýt strachu, že matce Nejtek něco udělá, Božka už by nejspíš dávno byla z domu pryč. Velmi tedy ocení, když je jí dovoleno poklízet u Kvisu, který se k ní snad jako první bližší člověk

---

⁵⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 269.

⁵⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 269.

⁵⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 144.

⁶⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 186.

chová mile a laskavě. A tímto dostane Božku do svých spárů, aniž by sám snad chtěl, neboť, jak je již zmíněno výše, láska je pro Kvisu neznámý cit. Božka se do něj zamiluje. „Těší se již na tu hodinku, co mu bude poklízet, zatímco on bude jíst. Pozoruje ho ráda po očku, jak srká polévku, pak pečlivě krájí a napichuje sousta, jak pořádaně ujídá z talíře.⁶¹ [...] Kvis ví, že se nemylí v tíhnutí Božčina srdce. Vztahuje se po něm právě proto, že cítí prázdnotu a věří, že by ji stačilo zaplnit. Je zaplavováno lítostí nad ním a plno touhy pomoci, pokořit se, sloužit a vykoupit.“⁶²

Ano, Božka se do Kvisu zamiluje snad právě proto, že prázdnota je spojuje oba. Prázdnota, která Kvisu prostupuje celého a která sídlí v Božčině srdci. Potřebovala ji něčím zaplnit a myslela si, že láska ke Kvisovi by to mohla dokázat. Avšak Kvis s ní má jiné plány, dávno již vytušil, na co tajně myslívá její otčím a rozhodně se nebohou Božku vydat Nejkovi na pospas. Nejdříve jí však udělá alespoň malou naději, když jí věnuje přívěšek s červeným korálem, který kdysi daroval Libuši, pro Božku, která nikdy nic nedostala tento dar znamená celý svět. Ráda se s ním později těší, potají si řetízek zkouší, ale v den, kdy Kvis umírá zjistí, že jen ztratila. A tím symbolicky ztratila i Kvisu ještě dříve, než zemřel.

Božčin osud nakonec přináší jistou naději na lepší život. Její matku odvezli do nemocnice a Nejtek ji vyhodil z domu. Což pro ni znamená naději na nový život, který si začne sama. Její nastávající život je jako nepopsaný list, který si má Božka popsat čím chce a jak chce.

---

⁶¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 186 – 187.

⁶² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 189.

4. Motivická struktura

Román *Svědék* má několik hlavních motivů, které jsou vyjádřeny jedním či více způsoby. Ve své práci jsem se zaměřila na čtyři podle mého názoru nejdůležitější – motiv času, motiv zla, motiv samoty a motiv lásky.

4.1. Motiv času

Nejdůležitějším motivem v tomto románu je motiv času. To naznačil ve své řezáčovské monografii i František Götz: „Čas je Řezáčovi základní složkou, určující proudnost a hloubku skutečnosti.“⁶³ A pojetí času jako celku i jeho uplývání je v Řezáčových prózách velmi rozmanité.

V pojetí času jako celku můžeme ve *Svědkově* vysledovat dvě základní koncepce, jejichž pomocí je čas zobrazován, pro přímé vyjádření a měření času jsou používána různá slovní spojení a metafory. Nejčastěji je to odbíjení radničních hodin, které přirovnává například ke kvočně, která snesla vejce; podruhé těžká mince zvonoviny spadne z radniční věže, někdy určitá hodina pleskne z radniční věže jako zlatáček do kaluže nebo ozvěna radničních hodin poletuje nad Bytní jako hejno holubů.

Nejčastěji vypravěč vyjadřuje čas prostřednictvím kašny na byteňském náměstí, jež je pro něj symbolem času. „Ach, voda. Ať plyne kdekoli, připomíná vždycky čas, ubíhající nezadržitelně a lhostejně. Nestáli jsme u jeho pramene, nedohlédneme nikdy jeho ústí.“⁶⁴ Tok této kašny odměřuje čas svým zvonivým způsobem, Řezáč píše přímo o „trojpramenné písni o čase“ a přirovnává proudy vody k předivu času.

Tato kašna, kterou nechali postavit Mochnové, je pomyslným srdcem Bytně a v tomto ohledu motiv času poukazuje na konečnost lidského života a věčnost: „Skryta v kruhu přerostlých hustých křovin rozprádá mochnovká kašna svůj rozhovor s věčným.“⁶⁵ Naznačuje tady pomíjivost lidského života, kašna bude na náměstí stát celou věčnost, zatímco obyvatelé Bytně, kteří jejímu zurčení naslouchají nyní, již budou dávno mrtvi. Kolem kašny denně projde spousta lidí, aniž by se

---

⁶³ Götz, František. *Václav Řezáč*. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 98.

⁶⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 58.

⁶⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 194.

zastavili a chvíli naslouchali jejímu tichému a ničím nepřerušovanému toku, po večerech bývá kašna svědkem několika ukradených polibků Lídy a Jeníka; někdy u ní také sedává Kvis a naslouchá její písni o čase, kterého se jemu nedostává.

Kašna na byteňském náměstí tedy jistým způsobem měří čas a upozorňuje na dočasnost lidského života.

Druhé pojetí času se vyskytuje v myslí statkáře Dastycha v podobě dvou proti sobě jedoucích vlaků. Jeden z nich veze náklad z minulosti, který je každým okamžikem větší a větší; druhý veze to, co je teprve před námi, naši neznámou budoucnost. Vlaky přitom jedou proti sobě na jedné koleji plnou rychlostí. A nikdo neví, co nastane, až se srazí.

V této koncepci jsou hodiny zpodobněny jako ďáblův stroj. Statkář Dastych má dokonce z jejich tikání panickou hrůzu, neboť přibližují čas srážky těch dvou vlaků. Ďáblovým strojem se staly rovněž kukačkové hodiny v pracovně pro staříka Balchána, kterého dovádí k šílenství jejich kukání.

Součástí tohoto pojetí je myšlenka nesprávně jdoucích hodin, které mají oddálit moment srážky. V pracovně má statkář Dastych kukačkové hodiny, které ale vždy zastaví, když vchází dovnitř, a opět je spustí při svém odchodu. Proto někdy například „[...] kukačka kuká půlnoc ve tři hodiny ráno nebo jednu hodinu v deset dopoledne, každý den jinak.“⁶⁶

Dalo by se říci, že k pomyslné srážce vlaků došlo ve chvíli, kdy se Dastych rozhodl, že musí zabít svého bratra soudce, aby se osvobodil a přestal být otrokem času. V tomto pomyslném momentu srážky pro Pepka čas přestal existovat.

4.2. Motiv zla

Motiv zla, který můžeme v románu vysledovat, nespíš vyjadřuje Řezáčovu reakci na soudobou politickou situaci, kdy Hitler stanul na vrcholu moci. Tuto domněnku ostatně naznačil ve své výše zmíněné monografii o Řezáčovi František Götz. Řezáč přišel s koncepcí „zla, které se skrývá ve světle“, a tímto zlem je pro Byteň Kvis, pro Evropu potom Hitler. Od Kvise nikdo nečeká, že by mohl být nějakým způsobem zákeřný. Všichni jej mají, alespoň ze začátku, za bezbranného staříka, který se přistěhoval do zděděného domu. Nic nenasvědčuje jeho temnému

---

⁶⁶ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 70.

charakteru. Někomu sice může přijít dost zvědavý, nebo by někomu mohlo vadit, že se nad některými věcmi příliš zamýšlí, jako třeba při návštěvě u soudce Dastycha.

Řezáč se pravděpodobně inspiroval lidovým rčením, že „pod svícnem je největší tma“, jež představuje jakousi paralelu ke „zlu, které se skrývá ve světle“. Kvis se nepotřebuje plížit ve stínech, nepotřebuje se skrývat, nikdo od něj nic nečeká a nikdo o něm nic neví. Takže může se svojí obludnou povahou klidně vejít mezi lidi, pozorovat je a někoho si vybrat pro své úmysly.

Podobu Kvisem jako ztělesněného zla, velmi pěkně vystihl František Götz: „Všimněme si, jak se objevuje Kvis v Bytni. Přijíždí půlnočním vlakem, a půlnoc, kdy se objeví a kdy později umírá, je pro něj symptomatická. Jako by sem vpadl zlý, lidskému světu nebezpečný duch, psi se zuřivě rozštěkají a celém městě, a je to symfonie odporu živého města oproti démonu, který sem vstoupil. Strážník Tlachač s děkanem Brůžkem vidí kříž stínu vržený kostelní věží na dům, v němž se usídli Kvis. Jako by cosi zlého začalo rdousit živý svět. Když se Kvis poprvé objeví v kostele, uhasne závanem větru věčná lampička na oltáři.“⁶⁷

Podle Götze je Kvis bytostí napůl mrtvou, jež se snaží zničit všechno živé ve svém dosahu. Tento rys částečně souvisí s motivem prázdnoty, to mrtvé v Kvisovi představuje jeho citová prázdnota a nahnilé srdce, zatímco to živoucí jsou city a emoce ostatních obyvatel Bytně. City a emoce, které chce Kvis jako nějaký démon ovládat a řídit, a jejich prostřednictvím manipulovat byteňskými.

V tomto motivu zla se plně projevuje paralela mezi Kvisem a Hitlerem. Oba byli brzy tak mocní, že se nemuseli se svými hrůzami skrývat. Oba lačnili po moci jako takové, hlavně však toužili po moci nad ostatními, toužili ostatní ovládat. Chtěli mít moc rozhodovat přímo o životech jiných, o tom, jakým směrem se budou tyto životy ubírat. Hitlerův plán byl ovládnout nejprve Evropu a následně celý svět. Kvis začne v Bytni, kde to vypadá velmi nadějně, protože v Bytni žije spousta lidí s nějak pokřiveným charakterem, a právě trhliny v jejich charakteru jsou hmotou, z níž je démon Kvis živý. Jeho velkolepý plán, jak rozšířit zlo, však ztroskotá v každém z jeho pokusů. Ve všech, které se snažil nějakým způsobem ovlivnit, nakonec zvítězil život. „Ten souboj pozitivních lidských sil s démonickým rozvratem – tedy

---

⁶⁷ Götz, František. *Václav Řezáč*. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 92.

odboj humanistických energií proti antihumanistickému běsu, je zde předveden ve sféře [...] nejpodstatnější – totiž jako boj proti rozkladu lidské osobnosti.“⁶⁸

Řezáč se tímto motivem pravděpodobně pokusil dokázat, že zlo je v nějaké formě ukryto v každé lidské bytosti a záleží na každém, zda zlo nechá ze svého nitra vyvěrat, nebo se mu ubrání. Každá z hlavních postav v tomto ohledu svedla svůj vnitřní boj, nejvýrazněji pak asi starosta Nolč, který se velmi přiblížil Kvisovi v touze rozhodovat o lidském životě, o tom, zda si jej někteří lidé zaslouží či ne – a opět bychom mohli poukázat na paralelu s Hitlerem a jeho genocidou, o které však v té době Řezáč ještě nemohl vědět.

4.3. Motiv prázdnoty a motiv samoty

Často se v románu vyskytuje také motiv prázdnoty a motiv samoty. Tyto motivy se částečně vzájemně doplňují – pokud je člověk citově prázdny bývá obvykle také osamocený, opuštěný, neboť není schopen si ostatní připustit do své blízkosti.

Je zřejmé, že Řezáč pro zobrazení prázdnoty použil postavu Kvis, který však svou prázdnotu považuje za jakousi přednost, kterou ostatní nedisponují. Sice nedokáže být sám sebou, ale vlastní prázdnotu dokáže zaplnit pomocí citů ostatních. Ovšem žije v jakési bublině, tedy jen on sám a city, které zrcadlí. Proto když se do jeho světa pokouší nelézt cestu Božka, zvítězí nakonec Kvisovo sobectví a raději ponouká Nejtku, aby se jí zmocnil. Navenek však Kvis vůbec nemusí působit osamoceně, protože svým způsobem vlastně společnost lidí vyhledává. Kvis žije však osamocen ve svém soukromí.

Stejně jako Kvis byla nejspíš citově prázdna také Libuše Bílá, o čemž by se na základně Kvisových vzpomínek dalo polemizovat, na jednu stranu mluvil o její lásce k němu, na druhou stranu však řekl, že byla stejně prázdna jako on. Libuše pravděpodobně chtěla žít normální život, ale kvůli jejímu podivínství, nebo spíše kvůli tomu, že o ní nikdo nic nevěděl, se jí lidé vyhýbali a ona žila v osamocení. V osamocení, ze kterého byla, na rozdíl od Kvis, nešťastná. Dokazuje to příhoda, kterou si vybavil soudce Dastych, když dala Libuše děvčátku kousek čokolády, a děvčátko se jí tolik bálo, že popadlo čokoládu a rychle utíkalo, přičemž upadlo a

---

⁶⁸ Götz, František. *Václav Řezáč*. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 93.

rozplakalo se. Soudce si pamatuje, že ji vždy obklopovala prázdnota. „Zoufalá, beznadějná, ničím nesplnitelná prázdnota.“⁶⁹

Další z příkladů zobrazení motivu samoty by mohl být starosta Nolč, který je také jaksi vnitřně osamocen, kvůli své nenávisti k lidem. Navenek, stejně jako Kvis, působí jako družný člověk a je neustále obklopen lidmi, ale i když se zrovna nachází v davu, je ve své podstatě sám. Jediný koho snese a koho má opravdu rád, je jeho žena Kateřina.

Citově prázdňý a osamocený je také soudce Dastych, který v sobě potlačil všechny city kromě touhy po pomstě. A z tohoto důvodu žije osamoceně, protože všechny, kteří jej mají rádi, od sebe postupně odehnal. Sám se také postaral o to, aby zůstal v Bytni, aby tam mohl spřádat své plány a žít v osamocení, což mu i vyhovovalo. Nakonec však tato postava projde uvědoměním, vystoupí ze své nenávisti a vrátí se do běžného života.

4.4. Motiv lásky

Posledním z důležitých, byť ne zcela stěžejních, motivů je motiv lásky.

Můžeme sledovat lásku mezi dvěma mladými lidmi, tedy Lídou Dastychovou a Jeníkem Harazimem. Jejich láska zůstane pouze ve stadiu zamilovanosti, neboť Lída se rozhodne z Bytně odjet, aby mohla žít život, o jakém snila.

Autor zobrazil přerod Jeníkovy platonické lásky k dívce jeho snů, v lásku opravdovou a opěťovanou. Jsme svědky Jeníkovy počáteční plachosti a stavů nervozity. Lída naopak s velkým pobavením sleduje veškeré jeho počínání a taktizuje, podobně jako každá mladá dívka.

Nakonec se Lída podvolí, neodporuje déle svému srdci, neboť i ona chová k Jeníkovi jisté sympatie. Jejich láska vyvrcholí ve vášnivém vzplanutí jedné noci. Zatímco Jeník pokládá milostný akt za jistý druh zásnub, Lída to vnímá jako rozloučení, neboť ví, že Jeník se nikdy nepostaví svým rodičům. A i kdyby se vzali, žila by Lída v Harazimově domě jako nenáviděná snacha. Ač je Jeník bezpochyby její životní láskou, nakonec se jej vzdá pro život, který by jí mohl přinést více štěstí, než život po Jeníkově boku.

Dalším typem lásky je platonická láska Boženy ke Kvisovi. Božena je mladá dívka, vyrůstající jen s matkou a se svým otčímem. Veškerou matčinu energii však

---

⁶⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 61.

spotřebuje těžká práce a také otčím samotný a pro Boženu jí už tedy žádná nezůstává. Proto se Božena často cítí osamělá, jako by na světě nikoho neměla. Kvis je pro ni jistým zpestřením jejího šedivého, stereotypního života, kdy jen od rána do večera pomáhá s různou prací matce, nebo dokonce pracuje za ni, když matka onemocní.

Příjezd Kvisе a skutečnost, že mu uklízí do dům a stará se o jeho zahrádku pro ni na čas představuje vytržení ze stereotypu. Chodí mu pro obědy do hotelu U koníčka, někdy jej pozoruje při jídle, zatímco ona uklízí. Kvis si jejího tíhnutí k němu všimne a sám ji ještě více povzbudí tím, že jí daruje šperk a navíc se k ní chová velmi mile. Božena, jako každá mladá a chudá dívka, sní o tom, že jednou si pro ni přijede princ na bílém koni, kterým je pro ni právě Kvis. Dokonce se někdy přistihne při myšlence, že už je paní v jeho domku.

To, že ji Kvis nemilosrdně vydal na pospas Nejtkovi se Božena nikdy nedozví. Pozdější zklamání ze ztráty Kvisе je pro Božku sice bolestné, ale otevře jí oči a donutí ji podívat se na svět jinýma očima. Pochopí přitom spoustu věcí a je připravená na nový život.

V románu není opomenuta ani láska mezi manželi, kterou nacházíme především v případě manželů Nolčových. Paní Kateřina je totiž jediným člověkem, kterého má starosta opravdu rád, a který se dokázal usídlit v jeho srdci natolik, že mu na něm záleží. Paní Kateřina zase svého muže miluje pro to, jakou je jí oporou v těch nejtěžších chvílích, obzvláště po smrti jejich dítěte. On je také příčinou toho, že nepřekročí pomyslnou hranici uvnitř sebe sama a nevydá se do světa, kde žije její mrtvý synek. Paní Kateřina setrvá po boku svého muže, aby dala šanci novému životu.

V románu je dále zobrazena láska matky k dítěti, nejvýrazněji právě u paní Kateřiny. Její láska k dítěti, které nikdy nespátřila, je tak silná, že v jejích představách chlapec ožívá a paní Kateřina může sledovat, jak její synek roste a pomalu dospívá. Paní Kateřina touží po dítěti, které by mohla chovat a které by mohla zahrnout ještě větším množstvím své lásky, než jaké dává svému manželovi. Nakonec je její přání vyplněno.

Motiv mateřské lásky je rozvinut také v případě Anny Dastychové a její dcery Lídy. Lída je dospívající slečna a zdá se, že starostlivé projevy lásky její matky jsou jí spíše na obtíž. Podobně je tomu i u Jeníka Harazima, kterého jeho matka také

velmi miluje, a to do takové míry, že se o něj nechce s Lídou dělit, ač svůj odpor vůči ní zdůvodňuje jejím původem.

Dalším druhem je láska sourozenecká, která je tematizována v případě sourozenců Dastychových. Slečna Eleonora má své bratry ráda oba stejně, bez rozdílu, nezáleží jí na tom, který z bratrů je její vlastní a který ne. Naopak mezi oběma bratry ze začátku panuje spíše nenávisť, kterou však prolomí Pepkův nenadálý záchvat, který pohne Filipovým svědomím. Nakonec si Filip uvědomí, že ač si celá léta namlouval něco jiného, má nevlastního bratra rád.

Posledním typem lásky, je láska k povolání u děkana Brůžka. V něm se totiž mísí hned několik druhů lásky najednou, a to láska k Bohu, láska ke všem svým bližním i láska k přírodě a k půdě, a ve své podstatě jsou všechny tyto „lásky“ nějakým způsobem spjaty s jeho kněžským povoláním.

5. Způsob vyprávění

5.1. Promluva vypravěče

Román je vyprávěn v er-formě. Nejedná se přitom o objektivní er-formu nýbrž o rétorickou er-formu tak, jak ji definoval Lubomír Doležel: „[...] vypravěčská promluva nejen konstruuje fikční svět, ale také jej komentuje, hodnotí, soudí. Rétorická subjektivita však nevychází z neurčité postavy, nýbrž z anonymního vypravěče, který, podobně jako objektivní vypravěč, stojí mimo fikční svět.“⁷⁰

V případě *Svědka* jde o vševědoucího vypravěče, který má tedy přístup ke všem informacím včetně neomezeného náhledu do vnitřního světa postav.

Vypravěč tedy nepodává pouze nezaujatý statický časoprostoru či dynamický popis událostí, nýbrž některé věci sám komentuje. Například: spojení „zazobaná Byteň“ naznačuje určitý vypravěčův postoj, stejně užití expresivního adjektiva. Další příklady jsou potom: „Podle vzhledu bys hádal na nějaké spořádané, puntičkářské a trochu bázlivé staroušky.“⁷¹ Nebo: „Ale Teršík vždycky jen bublal pýchou, ačkoli to byl pišišvor, takové malé pivo bez pěny, [...]“⁷² Případně: „První se rozštěkali tlamatí a lhostejní hafani veřejného posluhy Korce, [...]“⁷³

Vypravěč poměrně často volí apostrofu, když přímo osloví některou postavu, nebo čtenáře, jak je ostatně doloženo již v první citaci předcházejícího odstavce. Jedná se o funkci apelu či exprese, která však u objektivní er-formy neexistuje. Příklad oslovení postavy během vyprávění můžeme nalézt v kapitole „Starostovo odpoledne“: „Nu, Rudolfe Nolči, tohle se nám nemělo připlést do cesty, [...]“⁷⁴ A nebo v kapitole „Zahradní slavnost“, kdy vypravěč oslovuje Jeníka Harazima: „Co máme dělat, Jeníčku? Popotáhneme si nohavice, aby se nám nevymačkávala kolena, a urovnáme pečlivě nažehlené puky, to je takový záchranný mužský pohyb, nic jím nezkažíš, trochu na sebe upozorníš a hlavně upevníš si sebevědomí.“⁷⁵

---

⁷⁰ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Toronto: University of Toronto Press, 1973, s. 45.

⁷¹ Řezáč, Václav. *Svědka*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 29.

⁷² Řezáč, Václav. *Svědka*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 38.

⁷³ Řezáč, Václav. *Svědka*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 42.

⁷⁴ Řezáč, Václav. *Svědka*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 118.

⁷⁵ Řezáč, Václav. *Svědka*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 88.

Promluva vypravěče je také dost často narušena polopřímou řečí, která vytváří „přechodový útvar, který specifickým způsobem překlenuje promluvový protiklad mezi vypravěčem a postavami.“⁷⁶ Polopřímou řeč nacházíme nejčastěji v pasážích, když se jedná o vnitřní monology postav, které však nejsou nijak formálně odlišeny od okolního textu. Polopřímou řeč dokládají následující příklady: „Proč by se měli rodit další a další Nolčové, když on sám neví, co si počít se svým životem? Chtělo by se mu vůbec žít, kdyby nebylo Kateřiny?“⁷⁷ Jiný příklad můžeme nalézt v případě vnitřního monologu děkana Brůžka: „Chtěl uhodit. Nebyl by uhodil, o tom nemůže být pochyby, ale chtěl uhodit.“⁷⁸

V promluvách vypravěče je užit převážně prézens a také historický, který zařazuje vyprávěné události do celého příběhu. „Je sice pravda, že Byeň ještě neměla, co on pamatuje, tak schopného starostu, jako je Nolč, ale Byeň, zazobaná Byeň, která by v tu ránu mohla osvobodit své občany i od té směšné obecní dávky, kterou platí, jen aby se neřeklo, z té žádného starostu nemusí hlava brnět, [...]“⁷⁹

Třetí osoba příslušející er-formě je několikrát narušena oslovováním postav vypravěčem anebo jinou postavou v případě vnitřního monologu. Například: „Tlachači, konej svou povinnost. Tvá obchůzka se ještě neskončila, [...]“⁸⁰ V tomto případě lze jen velmi těžko zjistit, zda se jedná o oslovení postavy vypravěčem, nebo zda jde o vnitřní monolog, což se nám zdá pravděpodobnější.

Jazyk užitý v promluvě vypravěče je spisovný, avšak obohacený o expresivní výrazy, například „kibicovat“, „Pepek“ nebo „usmrkánek“, dále pak jazyk vypravěče obohacují oslovení postav či deminutiva „stařík“, „dědík“, „pramínek“ či „tvářička“. Jazyk vypravěče je také do značné míry zpoetizován, například: „Paní Kateřina už pije zhluboka a pravidelně ze studnice spánku, [...]“⁸¹ Zde je také hojně užívaný příklad personifikace neživé věci, která vykonává nějakou činnost: „Smích uhodí i stěny, spadne na podlahu a rozkutálí se do koutů, a odtud zní a tremoluje, ačkoli Kvis

---

⁷⁶ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Toronto: University of Toronto Press, 1973, s. 23.

⁷⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 18.

⁷⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 182.

⁷⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 8.

⁸⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 18.

⁸¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 16.

už zavřel ústa.“⁸² „[...] soumrak, který se plížil od kmene ke kmeni jako záškodník, roztráštěn vzlétne do korun stromů.“⁸³ „Žízeň prázdnoty v něm procitne, [...]“⁸⁴

5.2. Promluva postav

Promluvy postav jsou odděleny od promluvy vypravěče jak graficky tak formálně. Promluva postavy vždy začíná na novém odstavci a její počátek je navíc signalizován pomlčkou (tedy alespoň v našem vydání z roku 1964). Pokud za přímou řečí následuje uvozovací věta, jako například „řekl“, „pronesl“, „odmítl“ a přímá řeč dále pokračuje, není již nijak značena, jak tomu bývá při použití uvozovek pro označení přímé řeči. „– Myslím, že jsem povinen vysvětlením, řekne Emanuel Kvis, obrací se k paní Kateřině. Polekal jsem vás a způsobil vám starosti.“⁸⁵

V přímé řeči je užito všech gramatických časů a to v závislosti na potřebách okolností a jejich význam se přitom „modifikuje vzhledem k měnící se časové pozici mluvčího.“⁸⁶

Časté je také užití deiktických, ukazovacích, výrazů jako je například „tady“, „zde“, „tam“, „tenhle“ a jiné. Tyto výrazy ukotvují přímou řeč prostorově a udávají „zde“ a „nyní“ promluvy a vztahují se k „zde“ a „nyní“ platnému pro postavu ve fikčním světě. Příkladem by mohla být jedna z promluv paní Kateřiny: „Vypijete u nás čaj a povečeříte s námi, [...]“⁸⁷ Deiktickým spojením je v tomto případě „u nás“, neboť oba účastníci mluvního aktu vědí, kde paní Kateřina bydlí. Nebo v případě rozhovoru mezi Lídou a Jeníkem:

„– Ne, čekal jsem na tebe, ale šla jsi z ruky do ruky.

– To ti přece nemohlo vadit.“⁸⁸ V tomto případě slovo „to“ odkazuje k předchozí replice a k tomu, že Lída byla neustále zvána k tanci.

V promluvě postav je, stejně jako v promluvě vypravěče, užito apelu a exprese. Pokud postava na posluchače apeluje, obrací se na něj s žádostí, rozkazem

---

⁸² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 63.

⁸³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 104.

⁸⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 135.

⁸⁵ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 135.

⁸⁶ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Toronto: University of Toronto Press, 1973, s. 14.

⁸⁷ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 132.

⁸⁸ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 89.

otázkou atd., prostředkem apelu je tedy přímé oslovení, například „Kaťo“ nebo „Rudo“ ale například i „slečno“, jak Kvis oslovuje Božku nebo starostovo oslovení paní Kateřiny „Katěnko“, které je i emocionálně zbarvené. Příkladem apelu by mohly být i věty rozkazovací: „Probud' se!“⁸⁹; nebo tázací: „Stalo se ti něco?“⁹⁰. Exprese je užito k vyjádření citových hodnocení či reakcí postav. Prostředkem exprese jsou být zvolací věty typu: „– Hej vy!“⁹¹; nebo výrazy s emocionálním zbarvením: „– Na mou duši, tohle je nejhezčí děkovný proslov, jaký jsem kdy slyšel.“⁹² nebo, když starosta uklidňuje svoji ženu: „– Tiše, holčičko, tiše.“⁹³ Jako projev exprese by se jistě dalo považovat i Pepkovo oslovení Filipa „Koňská hlavo“.

V přímé řeči postav je u většiny z nich užito spisovného jazyka nebo obecné češtiny. Zřejmou výjimku tvoří postava Tlachače, který mluví nespisovným, obhroublým jazykem, hodícím se k jeho hřmotné postavě a nižšímu vzdělání. Další výjimkou je stařík Balchán, který mluví zvláště šiřlavě, neboť již nemá zuby. Například: „Sakla, pantáto, sakla, šiřlá dědek rozčileně, co budete sčítet.“⁹⁴ Nezcela spisovně mluví také Nejtek, který navíc pro děkana Brůžka používá vulgární označení „fland'ák“.

Jazyk jednotlivých postav je přizpůsoben jejich zaměstnání, vzdělání, původu či sociálnímu postavení a je obohacen o různé expresivní prvky či například deminutiva nebo slova domácká. V promluvách postav jsou také obsaženy všechny gramatické časy. Častěji než v promluvě vypravěče je zde také užito deiktických výrazů, které jsou příznačné pro promluvy postav.

---

⁸⁹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 279.

⁹⁰ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 285.

⁹¹ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 234.

⁹² Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 125.

⁹³ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 15.

⁹⁴ Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 244.

Závěr

Václav Řezáč byl ve své době uznávaným prozaikem a jedním z nejlepších autorů psychologického románu u nás. Můžeme jen s lítostí konstatovat, že po druhé světové válce tento žánr opustil a začal psát ideologicky angažovanou prózu. V kontextu české literatury se tak stal zakladatelem budovatelského románu.

Po analýze postav jsem jednoznačně musela dospět k názoru, že v případě *Svědka* se jedná o psychologický román, který je v Encyklopedii literárních žánrů definován jako: „Románový typ, jehož tematickou dominantou jsou stavy a proměny lidského nitra.“⁹⁵ Řezáč se v tomto románu konkrétně zaměřil na „kazy“ a temné stránky lidského charakteru. U většiny postav probíhá bouřlivý vnitřní souboj, který je ještě více podnícen Kvisem. Většina postav však odolá a svým způsobem se napraví, jiné postavy tomuto boji podlehnou, avšak také u nich následuje poučení.

Vzhled k žánrové prostupnosti prózy se společenským románem se volba tohoto druhu vypravěče jeví jako vhodná. Neboť pouze er-formový vypravěč může poskytovat náhled do nitra různých postav. Řezáč navíc zvolil rétorického vypravěče, který fikční svět nejen popisuje, nýbrž také hodnotí a komentuje.

Z encyklopedické definice žánru psychologického románu dále vyjímám: „Dělení postav na kladné a záporné je v tomto románovém typu relativizováno: i negativní figury jsou díky průhledu do jejich nitra lidsky pochopitelné, čímž se problematizuje jednoznačnost jejich odsudku.“⁹⁶ Tato charakteristika je nejlépe aplikovatelná na starostu Nolče, ale i na samotného Kvise, který sice rozsévá zlo všude kolem sebe, avšak činí tak z určité vlastní potřeby.

Svědka v mnoha ohledech dále rozvíjí postupy, jež autor použil již v *Černém světle*. Opět se zaměřuje na mravně narušenou postavu, kterou je v *Černém světle* mladý ambiciózní muž, který však přichází o iluze. Ve *Svědkově* je protagonistou citově chladný člověk a svým způsobem psychopat.

Oproti *Černému světle* je ve *Svědkově* dále a hlouběji rozvinut motiv zla. Autor dokonce tu dokonce operuje s ústředním motivem předchozího románu a ve *Svědkově* posouvá hranici tohoto pomyslného „černého světla“, které zhmotňuje zlo

---

⁹⁵ Mocná, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004, s. 554.

⁹⁶ Mocná, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004, s. 554.

uvnitř každé lidské bytosti, také na „zlo, které se skrývá ve světle“. Tím zlem je ve fikčním světě Emanuel Kvis a Řezáč tímto způsobem reagoval na rozpínající se moc Hitlera, který byl takovým „zlem skrývajícím se ve světle“ pro celou Evropu. Motiv zla je v obou románech, silněji však ve Svědkovi, velmi úzce spjat se soudobou situací v Evropě a oba tyto romány představují Řezáčovou reakci na tuto dobové politicko-společenské poměry. *Svědka* můžeme ještě intenzivněji než *Černé světlo* vnímat jako obranu a zároveň východisko z autorových úzkostných stavů.

Anotace

Příjmení a jméno: Formánková Gabriela

Katedra a fakulta: Katedra Bohemistiky, Filozofická fakulta

Název: Vnitřní souboj. K poetice románu Václava Řezáče *Svědék*.

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 94 156

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 8

Klíčová slova: psychologický román, postavy, motivy, zlo, čas, porucha lidské identity, analýza

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou psychologického románu *Svědék* od Václava Řezáče. Stručně je nastíněn život autora. Potom je podrobně popsán děj románu. Velmi důkladně jsou také analyzovány hlavní postavy, motivická struktura a v neposlední řadě je pozornost věnována také způsobu vyprávění. V závěru jsou shrnuty poznatky získané analýzou a román *Svědék* je konfrontován s dalšími dvěma psychologickými romány.

Resumé

Topic of this dissertation is one of the three psychological novels by Václav Řezáč. The analysis concerns five parts, with brief information about the author in the first part.

In the second part of the thesis is described the plot of the novel with focus on each chapter of the novel and important scenes and actions described in it. The third, and also the longest, part is dealing with the analysis of ten main and most important characters. Each protagonist is described from the physical as well as from the psychological point of view, with focus on the inside struggle that every protagonist has to deal with. In fourth part is concerned the motive structure of the novel, also there is suggested some parallel between characters of the fictional and real world. In the last, fifth, part is discussed the style of the narration and there are mentioned the differences between the narration of the narrator and the narration of the characters.

In the conclusion is the novel set into the historical context and also it is compared with the other two psychological novels by Václav Řezáč. There is stated, whether it is or it is not the psychological novel or not.

Bibliografie

- Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Toronto: University of Toronto Press, 1973.
- Götz, František. *Václav Řezáč*. Praha: Československý spisovatel, 1957.
- Havel, Rudolf, Opelík Jiří red.: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- Hodrová, Daniela a kol. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001.
- Mocná, Dagmar a kol.. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004.
- Moldanová, Dobrava. *České příběhy*. Ústí nad Labem: UJEP, 2007.
- Řezáč, Václav. *Svědék*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- Slovník české literatury. <http://www.slovníkceskeliteratury.cz> heslo „Václav Řezáč“ [cit. 17.4.2013]